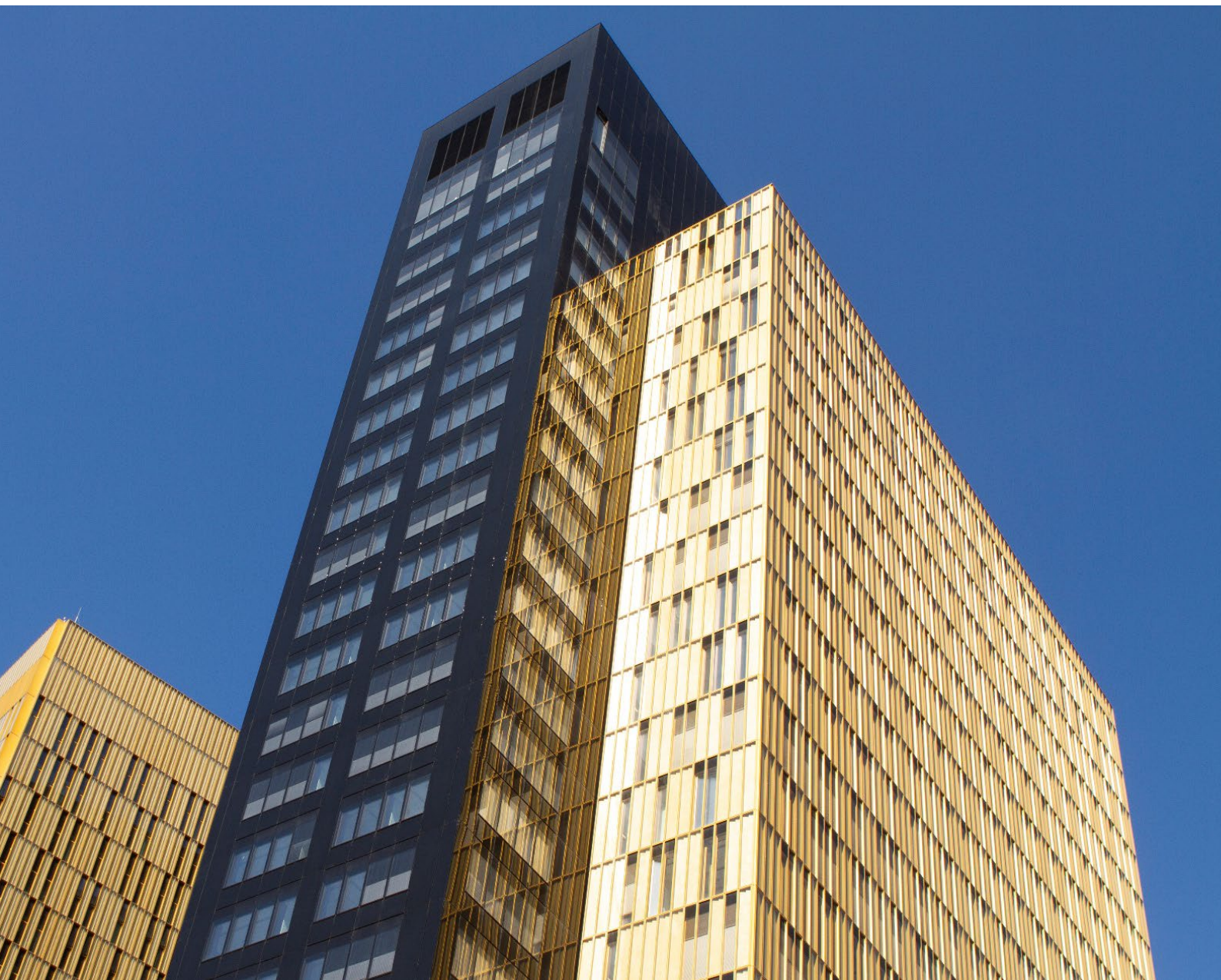

Θεματικό δελτίο

Αγωγές αποζημίωσης για παραβάσεις
του δικαίου του ανταγωνισμού υπό το καθεστώς
της οδηγίας 2014/104/ΕΕ («Private enforcement»)

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	4
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ.....	6
I. ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ 2014/104.....	7
1. Καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής.....	7
2. Χρονικό πεδίο εφαρμογής.....	14
2.1. Ουσιαστικές διατάξεις της οδηγίας.....	14
2.1.1. Διατάξεις που διέπουν την προθεσμία παραγραφής των αξιώσεων αποζημίωσης.....	14
2.1.2. Διατάξεις που θεσπίζουν αμάχητο τεκμήριο σχετικά με την ύπαρξη παράβασης του δικαίου του ανταγωνισμού.....	19
2.1.3. Διατάξεις που καθιερώνουν μαχητό τεκμήριο σχετικά με την ύπαρξη ζημίας απορρέουσας από σύμπραξη.....	20
2.2. Μη ουσιαστικές διατάξεις της οδηγίας.....	21
2.2.1. Διατάξεις που έχουν ως σκοπό να παράσχουν στα εθνικά δικαστήρια τη δυνατότητα να διατάσσουν την κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων.....	21
2.2.2. Διατάξεις που διέπουν την ποσοτικοποίηση της ζημίας.....	25
2.3. Διαχρονική εφαρμογή των διατάξεων της οδηγίας που επιβεβαιώνουν την υφιστάμενη νομολογία.....	26
II. ΟΝΤΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΕΥΘΥΝΟΝΤΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΖΗΜΙΑΣ.....	27
III. ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΣΕ ΕΘΝΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ.....	32
1. Διαταγή κοινοποίησης αποδεικτικών στοιχείων τα οποία έχει υπό τον έλεγχό του ο εναγόμενος ή τρίτος.....	32
2. Διαταγή κοινοποίησης αποδεικτικών στοιχείων σε περίπτωση διαδικασίας που εκκρεμεί ενώπιον της Επιτροπής.....	34
3. Υποχρέωση του αιτούντος την έκδοση διαταγής να θεμελιώσει το εκ πρώτης όψεως βάσιμο της αξίωσής του για αποζημίωση.....	37
4. Περιορισμοί στην κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων που περιλαμβάνονται στον φάκελο αρχής ανταγωνισμού: δηλώσεις επιεικούς μεταχείρισης και υπομνήματα για διακανονισμό.....	40
IV. ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΖΗΜΙΑΣ.....	42
V. ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΠΡΟΘΕΣΜΙΩΝ ΠΑΡΑΓΡΑΦΗΣ.....	44
VI. ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΑΣΚΗΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗΣ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ – ΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΙΣΟΔΥΝΑΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	52

Πρόλογος

Προκειμένου να διασφαλιστεί η πλήρης αποτελεσματικότητα των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ, ιδίως δε η πρακτική αποτελεσματικότητα των απαγορεύσεων τις οποίες προβλέπουν, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθιέρωσε, με δύο αποφάσεις που εξέδωσε το 2001 ¹ και το 2006 ², το δικαίωμα πλήρους αποζημίωσης κάθε φυσικού ή νομικού προσώπου που υπέστη ζημία λόγω παράβασης των διατάξεων αυτών. Στη μεταγενέστερη νομολογία του Δικαστηρίου διευκρινίστηκαν και εξειδικεύτηκαν οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες θεμελιώνεται το εν λόγω δικαίωμα αποζημίωσης.

Εφόσον τα εθνικά δικαστήρια είναι αρμόδια να εκδικάζουν αγωγές αποζημίωσης για ζημία που προκλήθηκε από παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού της Ένωσης, εναπέκειτο στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να καθορίσει τους λεπτομερείς κανόνες άσκησης των αγωγών αυτών, σύμφωνα με την αρχή της δικονομικής αυτονομίας. Ωστόσο, δεδομένου ότι η εν λόγω αυτονομία οριοθετείται από την τήρηση των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας, το Δικαστήριο έχει επίσης θέσει ελάχιστες απαιτήσεις επί του θέματος.

Βάσει της ανωτέρω νομολογίας του Δικαστηρίου, η οδηγία 2014/104 ³ επιβεβαιώνει, αφενός, το δικαίωμα πλήρους αποζημίωσης για τις ζημίες που προκλήθηκαν από παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού της Ένωσης και επεκτείνει, αφετέρου, το εν λόγω δικαίωμα στις παραβάσεις του εθνικού δικαίου του ανταγωνισμού, όταν αυτό εφαρμόζεται σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 1/2003 ⁴.

Από δικονομικής απόψεως, η οδηγία 2014/104 προβλέπει ορισμένους κανόνες που αποσκοπούν στην εναρμόνιση του τρόπου άσκησης του δικαιώματος αποζημίωσης ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Επιπλέον, διάφορες διατάξεις της αποσκοπούν στη διάρθρωση των αγωγών αποζημίωσης για τη ζημία που προκλήθηκε από παραβάσεις των κανόνων του ανταγωνισμού (private enforcement) και της εφαρμογής των εν λόγω κανόνων σε δημόσιο επίπεδο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τις εθνικές αρχές ανταγωνισμού (public enforcement).

Τέλος, η οδηγία 2014/104 προβλέπει διατάξεις σχετικές με το χρονικό πεδίο εφαρμογής των άρθρων της.

¹ Απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2001, Courage και Crehan (C-453/99, [EU:C:2001:465](#)).

² Απόφαση της 13ης Ιουλίου 2006, Manfredi κλπ. (C-295/04 έως C-298/04, [EU:C:2006:461](#)).

³ Οδηγία 2014/104/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Νοεμβρίου 2014, σχετικά με ορισμένους κανόνες που διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2014, L 349, σ. 1).

⁴ Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της συνθήκης (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).

Το παρόν δελτίο παραθέτει τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την ερμηνεία των διατάξεων της οδηγίας 2014/104 και παρουσιάζει, επιπλέον, τις αποφάσεις Skanska Industrial Solutions κ.λπ.⁵ και Sumal⁶, οι οποίες παρέχουν σημαντικές διευκρινίσεις όσον αφορά τον προσδιορισμό του οφειλέτη της αγωγής αποζημίωσης για τη ζημία που προκλήθηκε από παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού της Ένωσης.

Μολονότι οι εν λόγω αποφάσεις-ορόσημα προσδιορίζουν τις οντότητες που είναι υπεύθυνες για την αποζημίωση βάσει του πρωτογενούς δικαίου, οι διευκρινίσεις που παρέχονται επί του θέματος αυτού παραμένουν θεμελιώδεις για την άσκηση των αγωγών αποζημίωσης που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2014/104.

Αντιθέτως, η προγενέστερη της έναρξης ισχύος της οδηγίας 2014/104 νομολογία, η οποία, κατ' ουσίαν, επιβεβαιώθηκε από την οδηγία αυτή, δεν περιλαμβάνεται στο παρόν δελτίο. Δεν περιλαμβάνεται ούτε η νομολογία που αφορά τα ζητήματα ερμηνείας των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας και προσδιορισμού του τόπου επέλευσης της ζημίας⁷ οι οποίοι περιέχονται στους κανονισμούς 44/2001⁸ και 1215/2012⁹.

Το δελτίο λαμβάνει υπόψη τη νομολογία μέχρι την 1η Μαρτίου 2026.

⁵ Απόφαση της 14ης Μαρτίου 2019, Skanska Industrial Solutions κ.λπ. (C-724/17, [EU:C:2019:204](#)).

⁶ Απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2021, Sumal (C-882/19, [EU:C:2021:800](#)).

⁷ Αποφάσεις της 21ης Μαΐου 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, [EU:C:2015:335](#)), της 24ης Οκτωβρίου 2018, Apple Sales International κ.λπ. (C-595/17, [EU:C:2018:854](#)), της 29ης Ιουλίου 2019, Tibor-Trans (C-451/18, [EU:C:2019:635](#)), της 15ης Ιουλίου 2021, AB Volvo κ.λπ. (C-30/20, [EU:C:2021:604](#)), της 11ης Νοεμβρίου 2021, Stichting Cartel Compensation και Equilib Netherlands (C-819/19, [EU:C:2021:904](#)), της 4ης Ιουλίου 2024, MOL (C-425/22, [EU:C:2024:578](#)), και της 2ας Δεκεμβρίου 2025, Stichting Right to Consumer Justice και Stichting App Stores Claims (C-34/24, [EU:C:2025:936](#)).

⁸ Κανονισμός (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2001, L 12, σ. 1).

⁹ Κανονισμός (ΕΕ) 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2012, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (αναδιατύπωση) (ΕΕ 2012, L 351, σ. 1).

Κατάλογος των σχετικών πράξεων

Οδηγία 2014/104/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Νοεμβρίου 2014, σχετικά με ορισμένους κανόνες που διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2014, L 349, σ. 1).

I. Πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2014/104

1. Καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής

Απόφαση της 20ής Απριλίου 2023, Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, [EU:C:2023:298](#))¹⁰

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Κάθετοι περιορισμοί του ανταγωνισμού – Άρθρο 101, παράγραφοι 1 και 2, ΣΛΕΕ – Αρχή της αποτελεσματικότητας – Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 – Άρθρο 2 – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Άρθρο 9, παράγραφος 1 – Δεσμευτικό αποτέλεσμα των απρόσβλητων αποφάσεων των εθνικών αρχών ανταγωνισμού που διαπιστώνουν παράβαση των κανόνων του δικαίου ανταγωνισμού – Διαχρονική και καθ' ύλην εφαρμογή – Αγωγή αποζημίωσης και αγωγή κηρύξεως ακυρότητας για παραβάσεις διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης»

Επιληφθέν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2014/104 περιορίζεται στις αγωγές αποζημίωσης που ασκούνται για παραβάσεις των κανόνων ανταγωνισμού και δεν εκτείνεται σε άλλα είδη αγωγών με αντικείμενο παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού.

Με αποφάσεις της 11ης Ιουλίου 2001 και της 30ής Ιουλίου 2009, οι ισπανικές αρχές ανταγωνισμού διαπίστωσαν, κατ' ουσίαν, ότι η Repsol, καθορίζοντας, στο πλαίσιο των συμβατικών σχέσεων της με ορισμένα ισπανικά πρατήρια καυσίμων, τις τιμές πώλησης των καυσίμων στο κοινό, παρέβη τους κανόνες του δικαίου του ανταγωνισμού. Λόγω του ότι οι αγωγές με τις οποίες αμφισβητήθηκαν οι εν λόγω αποφάσεις δεν ευδοκίμησαν, οι αποφάσεις κατέστησαν απρόσβλητες.

Κατόπιν των αποφάσεων αυτών, οι ιδιοκτήτες πρατηρίου καυσίμων άσκησαν ενώπιον του Juzgado de lo Mercantil nº 2 de Madrid (εμποροδικείου αριθ. 2 Μαδρίτης, Ισπανία, στο εξής: αιτούν δικαστήριο), αφενός, αγωγή με αίτημα την ακύρωση των συμβάσεων αποκλειστικής προμήθειας που είχαν συναφθεί με τη Repsol μεταξύ των ετών 1987 και 2009 στο πλαίσιο εκμετάλλευσης του πρατηρίου και, αφετέρου, αγωγή αποζημίωσης με αίτημα την αποκατάσταση της ζημίας που φέρεται να προκλήθηκε από τις συμβάσεις αυτές. Προς τούτο, στηρίζονται στις ίδιες αυτές αποφάσεις για να αποδείξουν την ύπαρξη της επίμαχης παράβασης.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει εκ προοιμίου ότι, σύμφωνα με το άρθρο 2 του κανονισμού 1/2003, το βάρος αποδείξεως της παράβασης του άρθρου 101 ΣΛΕΕ το φέρει το μέρος που προβάλλει την παράβαση. Προσθέτει δε ότι, κατ' αρχήν, σύμφωνα με το άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104, στο πλαίσιο

¹⁰ Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης στην ενότητα I.2.1.2 με τίτλο «Διατάξεις που θεσπίζουν αμάχητο τεκμήριο σχετικά με την ύπαρξη παράβασης του δικαίου του ανταγωνισμού».

αγωγής αποζημίωσης που ασκείται κατόπιν αποφάσεως εθνικής αρχής ανταγωνισμού η οποία έχει καταστεί απρόσβλητη, ο ενάγων μπορεί να τηρήσει την κατανομή του βάρους αποδείξεως που φέρει σχετικά με την ύπαρξη παράβασης, καταδεικνύοντας ότι η απρόσβλητη απόφαση αφορά ακριβώς την επίμαχη συμβατική σχέση.

Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ως προς το δεσμευτικό αποτέλεσμα των αποφάσεων των ισπανικών αρχών ανταγωνισμού όσον αφορά την ύπαρξη, εν προκειμένω, παραβάσεως των κανόνων του δικαίου του ανταγωνισμού. Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ποιες συνέπειες έχει η ενδεχόμενη ακυρότητα των συμβάσεων αποκλειστικής προμήθειας που συνήφθησαν μεταξύ των ιδιοκτητών του πρατηρίου καυσίμων και της Repsol.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο απαντά στα εν λόγω ερωτήματα και αποφαινεται επί της καθ' ύλην και διαχρονικής εφαρμογής της οδηγίας 2014/104.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Στο μέτρο κατά το οποίο το αιτούν δικαστήριο αναφέρεται στο άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η διάταξη αυτή μπορεί να είναι κρίσιμη για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης μόνον αν η διαφορά εμπίπτει στο καθ' ύλην και στο χρονικό πεδίο εφαρμογής της διάταξης.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2014/104 περιορίζεται στις αγωγές αποζημίωσης που ασκούνται για παραβάσεις των κανόνων ανταγωνισμού και, ως εκ τούτου, δεν εκτείνεται σε άλλα είδη αγωγών με αντικείμενο παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού, όπως είναι, για παράδειγμα, οι αγωγές κηρύξεως ακυρότητας που ασκούνται δυνάμει του άρθρου 101, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ.

Απόφαση της 30ής Οκτωβρίου 2025, FL und KM Baugesellschaft και S (C-2/23, [EU:C:2025:848](#)) ¹¹

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Άρθρο 101 ΣΛΕΕ – Πρακτική αποτελεσματικότητα – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Κανόνες που διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 6, παράγραφοι 6 και 7 – Άρθρο 7, παράγραφος 1 – Οδηγία 2019/1/ΕΕ – Παροχή αρμοδιοτήτων στις αρχές ανταγωνισμού των κρατών μελών ώστε να επιβάλλουν αποτελεσματικότερα τους κανόνες και για τη διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς – Άρθρο 31, παράγραφος 3 – Πεδίο εφαρμογής – Μηχανισμός αμοιβαίας διοικητικής και δικαστικής συνδρομής μεταξύ των εθνικών αρχών – Διαβίβαση του φακέλου αρχής ανταγωνισμού σε αρχή που διεξάγει ποινική έρευνα – Συμπερίληψη στην ποινική δικογραφία των δηλώσεων επιεικούς μεταχείρισης και των υπομνημάτων για διακανονισμό,

¹¹ Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης στην ενότητα III.4 με τίτλο «Περιορισμοί στην κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων που περιλαμβάνονται στον φάκελο αρχής ανταγωνισμού: δηλώσεις επιεικούς μεταχείρισης και υπομνήματα για διακανονισμό».

καθώς και των παραρτημάτων τους – Πρόσβαση των κατηγορουμένων και των λοιπών εμπλεκομένων στη διαδικασία ποινικής έρευνας στα έγγραφα αυτά»

Με την εν λόγω προδικαστική απόφαση, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2014/104 καταλαμβάνει μόνο τις αγωγές αποζημίωσης που ασκούνται για παραβάσεις των κανόνων ανταγωνισμού και, ως εκ τούτου, δεν εκτείνεται σε άλλα είδη μέσων ένδικης προστασίας.

Αφού η αυστριακή ομοσπονδιακή αρχή ανταγωνισμού κίνησε, έναντι μεγάλου αριθμού κατασκευαστικών επιχειρήσεων και των υπευθύνων τους, δικαστική διαδικασία για νόθευση του ανταγωνισμού στην αγορά των δημοσίων συμβάσεων, δύο εταιρίες υπέβαλαν αίτηση επιεικούς μεταχείρισης.

Δεδομένου ότι η αυστριακή εισαγγελική αρχή είχε κινήσει παράλληλα διαδικασία ποινικής έρευνας, το αρμόδιο για υποθέσεις συμπράξεων δικαστήριο της διαβίβασε αντίγραφο της δικογραφίας. Επιπλέον, η εισαγγελική αρχή έλαβε από την ομοσπονδιακή αρχή ανταγωνισμού ορισμένα έγγραφα της διοικητικής διαδικασίας που αφορούσε τη σύμπραξη.

Στο πλαίσιο αυτό, οι δύο εταιρίες που υπέβαλαν αίτηση επιεικούς μεταχείρισης ζήτησαν από την εισαγγελική αρχή να μην περιλάβει στη δικογραφία τις δηλώσεις τους περί επιεικούς μεταχείρισης και τα υπομνήματα για διακανονισμό και, εν πάση περιπτώσει, να τα εξαιρέσει διά παντός από τα στοιχεία της δικογραφίας στα οποία είναι δυνατή η πρόσβαση.

Κατόπιν της απόρριψης της αίτησης αυτής από την εισαγγελική αρχή, οι αιτούσες την επιεική μεταχείριση εταιρίες προσέφυγαν κατά της απορριπτικής απόφασης, της οποίας επελήφθη κατ' έφεση το Oberlandesgericht Wien (εφετείο Βιέννης, Αυστρία).

Υπό τις συνθήκες αυτές, το Oberlandesgericht Wien (εφετείο Βιέννης, Αυστρία) αποφάσισε να ρωτήσει το Δικαστήριο αν το δίκαιο της Ένωσης –ιδίως δε το άρθρο 6, παράγραφοι 6 και 7, και το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104, καθώς και το άρθρο 31, παράγραφος 3, της οδηγίας 2019/1– αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση κατά την οποία, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας που δεν έχει ως αντικείμενο παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού, δικαίωμα πρόσβασης στις δηλώσεις επιεικούς μεταχείρισης και στα υπομνήματα για διακανονισμό που καταρτίστηκαν για τους σκοπούς διαδικασίας ενώπιον εθνικής αρχής ανταγωνισμού και διαβιβάστηκαν στις εθνικές ποινικές αρχές έχουν οι λοιποί μετέχοντες στην ποινική διαδικασία, συμπεριλαμβανομένων των ζημιωθέντων από την παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού, οι οποίοι ζητούν την αποκατάσταση της ζημίας που αυτή τους προξένησε.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Στο μέτρο που το αιτούν δικαστήριο, με τα προδικαστικά του ερωτήματα, αναφέρεται στο άρθρο 6, παράγραφοι 6 και 7, καθώς και στο άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι διατάξεις αυτές ενδέχεται να είναι κρίσιμες

για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης μόνον αν αυτή εμπίπτει στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας.

Επί του σημείου αυτού, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2014/104 καταλαμβάνει μόνο τις αγωγές αποζημίωσης που ασκούνται για παραβάσεις των κανόνων του ανταγωνισμού. Συνεπώς, το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της, συμπεριλαμβανομένου του καθ' ύλην πεδίου εφαρμογής των άρθρων της 6 και 7 τα οποία ρυθμίζουν την κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων που περιλαμβάνονται στον φάκελο αρχής ανταγωνισμού και τους περιορισμούς στη χρήση αποδεικτικών στοιχείων που λαμβάνονται μέσω της πρόσβασης στον φάκελο αυτό, καταλαμβάνει μόνο τις αγωγές αποζημίωσης που ασκούνται για παραβάσεις των κανόνων ανταγωνισμού και, ως εκ τούτου, δεν εκτείνεται σε άλλα είδη μέσων ένδικης προστασίας. Επομένως, η οδηγία 2014/104 δεν ρυθμίζει το ζήτημα της διαβίβασης του φακέλου μιας αρχής ανταγωνισμού σε άλλη αρχή ούτε το ζήτημα της πρόσβασης στον φάκελο της αρχής ανταγωνισμού εκτός του πλαισίου των αγωγών αποζημίωσης.

Απόφαση της 29ης Ιανουαρίου 2026, Meliá Hotels International (C-286/24, [EU:C:2026:49](#)) ¹²

«Προδικαστική παραπομπή – Αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Άρθρο 5, παράγραφος 1 – Πεδίο εφαρμογής – Ειδική αναγνωριστική αγωγή για την προσκόμιση εγγράφων πριν από την πιθανή άσκηση αγωγής αποζημίωσης – Εκτίμηση του εκ πρώτης όψεως βασίμου της αξίωσης αποζημίωσης»

Με την απόφαση αυτή, η οποία εκδόθηκε κατόπιν προδικαστικής παραπομπής, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει ότι οι διατάξεις της οδηγίας 2014/104 οι οποίες διέπουν τη γνωστοποίηση στα εθνικά δικαστήρια αποδεικτικών στοιχείων που βρίσκονται υπό τον έλεγχο του εναγομένου ή τρίτου έχουν εφαρμογή σε ειδική αναγνωριστική αγωγή για την προσκόμιση εγγράφων πριν από την πιθανή άσκηση αγωγής αποζημίωσης.

Στις 21 Φεβρουαρίου 2020 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επέβαλε πρόστιμο στη ξενοδοχειακή επιχείρηση Meliá Hotels International, S.A. (στο εξής: Meliá) για τον λόγο ότι είχε παραβεί το άρθρο 101 ΣΛΕΕ και το άρθρο 53 της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ ¹³ εφαρμόζοντας μέσω συμβάσεων κάθετες πρακτικές οι οποίες διαφοροποιούσαν τους καταναλωτές ανάλογα με την ιθαγένεια ή τη χώρα κατοικίας τους ¹⁴.

Η Associação Ius Omnibus, ένωση για την προάσπιση των συμφερόντων των καταναλωτών, άσκησε ειδική αναγνωριστική αγωγή ενώπιον του αρμόδιου

¹² Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης στην ενότητα III.3 με τίτλο «Υποχρέωση του αιτούντος την έκδοση διαταγής να θεμελιώσει το εκ πρώτης όψεως βάσιμο της αξίωσής του για αποζημίωση».

¹³ Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο της 2ας Μαΐου 1992 (ΕΕ 1994, L 1, σ. 3, στο εξής: Συμφωνία για τον ΕΟΧ).

¹⁴ Απόφαση C(2020) 893 final σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 101 [ΣΛΕΕ] και του άρθρου 53 της συμφωνίας ΕΟΧ [υπόθεση AT.40528 – Meliá (Holiday Pricing)].

πορτογαλικού δικαστηρίου, ζητώντας από τη Meliá να προσκομίσει έγγραφα τα οποία θα χρησίμευαν για την πιθανή άσκηση συλλογικής αγωγής αποζημίωσης εξ ονόματος των καταναλωτών που διαμένουν στην Πορτογαλία και ζημιώθηκαν από την αντίθετη προς τους κανόνες του ανταγωνισμού πρακτική την οποία διαπίστωσε η Επιτροπή.

Επειδή η ειδική αναγνωριστική αγωγή έγινε δεκτή τόσο στον πρώτο όσο και στον δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας, η Meliá άσκησε αναίρεση ενώπιον του πορτογαλικού Ανωτάτου Δικαστηρίου.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο, Πορτογαλία) αποφάσισε να υποβάλει διάφορα προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο σχετικά με το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104, το οποίο απαιτεί από τα κράτη μέλη να διασφαλίζουν ότι, σε διαδικασίες που αφορούν την αποκατάσταση ζημίας προκληθείσας από παραβάσεις των κανόνων ανταγωνισμού, ο ενάγων μπορεί να ζητήσει από το εθνικό δικαστήριο να διατάξει τον εναγόμενο ή τρίτο να γνωστοποιήσει τα σχετικά αποδεικτικά στοιχεία, υπό την προϋπόθεση ότι ο ενάγων έχει θεμελιώσει το εκ πρώτης όψεως βάσιμο της αξίωσής του για αποζημίωση υποβάλλοντας ευλόγως διαθέσιμα στοιχεία για πραγματικά περιστατικά και επαρκή αποδεικτικά στοιχεία.

Στο πλαίσιο αυτό, το πορτογαλικό Ανώτατο Δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104, έχει την έννοια ότι:

- εφαρμόζεται σε περίπτωση άσκησης αγωγής βάσει του εθνικού δικαίου με την οποία ζητείται η γνωστοποίηση αποδεικτικών στοιχείων πριν από την άσκηση αγωγής με αίτημα την αποκατάσταση ζημίας προκληθείσας από παραβάσεις των κανόνων ανταγωνισμού·
- για να αποδείξει ο ενάγων το εκ πρώτης όψεως βάσιμο της αξίωσής του για αποζημίωση πρέπει να αποδείξει ότι οι προϋποθέσεις στοιχειοθέτησης ευθύνης για παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού είναι περισσότερο πιθανό να συντρέχουν παρά να μη συντρέχουν· και
- η απόφαση της Επιτροπής με την οποία διαπιστώνεται η ύπαρξη παράβασης του ενωσιακού δικαίου του ανταγωνισμού υπό τη μορφή κάθετου περιορισμού ως εκ του αντικειμένου αρκεί ώστε να πιθανολογείται το βάσιμο μιας αξίωσης αποζημίωσης, καθώς και αν η απάντηση στο ερώτημα αυτό επηρεάζεται από το γεγονός ότι η εν λόγω απόφαση εκδόθηκε κατόπιν διεξαγωγής διαδικασίας διευθέτησης.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατόπιν γραμματικής, συστηματικής και τεολογικής ερμηνείας, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει ότι το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104 έχει εφαρμογή σε περίπτωση άσκησης προκαταρκτικής αγωγής όπως η προβλεπόμενη εν προκειμένω από το πορτογαλικό δίκαιο, η οποία παρέχει στους ζημιωθέντες από παράβαση των

κανόνων του ανταγωνισμού τη δυνατότητα να αποκτήσουν πρόσβαση στα συναφή αποδεικτικά στοιχεία πριν από την άσκηση της σχετικής αγωγής αποζημίωσης.

Κατά το Δικαστήριο, η ερμηνεία αυτή επιβεβαιώνεται μεταξύ άλλων από τους σκοπούς της οδηγίας 2014/104, οι οποίοι συνίστανται στη διευκόλυνση της άσκησης του δικαιώματος αποζημίωσης, λαμβανομένης υπόψη της ανάγκης αντιμετώπισης της ασυμμετρίας πληροφόρησης η οποία χαρακτηρίζει τις εν λόγω διαφορές, και στη συνακόλουθη εξασφάλιση της αποτελεσματικής επιβολής του δικαίου του ανταγωνισμού από τους ιδιώτες.

Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2023, Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, [EU:C:2023:99](#)) ¹⁵

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από πρακτική απαγορευόμενη από το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Απόφαση με την οποία η Επιτροπή διαπίστωσε την ύπαρξη συμφωνιών συμπαιγνιακού χαρακτήρα για τον καθορισμό των τιμών και την αύξηση των μικτών τιμών των φορτηγών στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΟΧ) – Κανόνας του εθνικού αστικού δικονομικού δικαίου ο οποίος προβλέπει ότι, όταν η αγωγή γίνεται εν μέρει δεκτή, έκαστος διάδικος φέρει τα δικαστικά έξοδά του, εκτός αν συντρέχει περίπτωση καταχρηστικής συμπεριφοράς – Δικονομική αυτονομία των κρατών μελών – Αρχές της αποτελεσματικότητας και της ισοδυναμίας – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Σκοποί και συνολική ισορροπία – Άρθρο 3 – Δικαίωμα πλήρους αποζημίωσης για την προκληθείσα ζημία – Άρθρο 11, παράγραφος 1 – Εις ολόκληρον ευθύνη των παραβατών του δικαίου του ανταγωνισμού – Άρθρο 17, παράγραφος 1 – Δυνατότητα του εθνικού δικαστηρίου να εκτιμήσει το ύψος της ζημίας – Προϋποθέσεις – Ζημία της οποίας η ποσοτικοποίηση είναι πρακτικά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερής – Άρθρο 22 – Διαχρονική εφαρμογή»

Στην προδικαστική αυτή απόφαση, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι οι κανόνες περί κατανομής των δικαστικών εξόδων στο πλαίσιο των ένδικων διαδικασιών με σκοπό την επιδίωξη του δικαιώματος αποζημίωσης για τη ζημία που προκλήθηκε λόγω συμπεριφοράς αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2014/104.

Με απόφαση της 19ης Ιουλίου 2016 ¹⁶, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαπίστωσε παράβαση, εκ μέρους της Daimler AG, των κανόνων του δικαίου της Ένωσης περί απαγορεύσεως των συμπράξεων ¹⁷, καθόσον η εταιρία αυτή είχε συνάψει, μεταξύ Ιανουαρίου 1997 και Ιανουαρίου 2011, συμφωνίες με δεκατέσσερις άλλους Ευρωπαίους κατασκευαστές φορτηγών για τον καθορισμό των τιμών και την αύξηση των μικτών τιμών των φορτηγών στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΟΧ).

¹⁵ Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης στις ενότητες Ι.2.3 με τίτλο «Διαχρονική εφαρμογή των διατάξεων της οδηγίας που επιβεβαιώνουν την υφιστάμενη νομολογία» και IV με τίτλο «Εκτίμηση της ζημίας».

¹⁶ Απόφαση C(2016) 4673 final της Επιτροπής, της 19ης Ιουλίου 2016, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 101 [ΣΛΕΕ] και του άρθρου 53 της συμφωνίας ΕΟΧ (Υπόθεση AT.39824 – Φορτηγά).

¹⁷ Άρθρο 101 ΣΛΕΕ και άρθρο 53 της Συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο, της 2ας Μαΐου 1992 (ΕΕ 1994, L 1, σ. 3).

Μετά την έκδοση της απόφασης της Επιτροπής, οι ισπανικές επιχειρήσεις Tráficos Manuel Ferrer SL και D. Ignacio (στο εξής: ενάγοντες της κύριας δίκης) που είχαν αγοράσει ενόσω διαρκούσε η παράβαση φορτηγά κατασκευασμένα, μεταξύ άλλων, από την Daimler άσκησαν, ενώπιον του Juzgado de lo Mercantil nº 3 de Valencia (δικαστηρίου εμπορικών διαφορών αριθ. 3 της Βαλένθια, Ισπανία), κατά της εταιρίας αυτής αγωγή αποζημίωσης στηριζόμενη στη παραβατική συμπεριφορά που διαπιστώθηκε από την Επιτροπή.

Οι ενάγοντες της κύριας δίκης προσκόμισαν προς απόδειξη της ζημίας που υπέστησαν έκθεση πραγματογνωμοσύνης κατά την οποία η μέση πρόσθετη επιβάρυνση στην επηρεασθείσα από τη σύμπραξη αγορά ήταν της τάξης του 16,35 %.

Η Daimler αμφισβήτησε το βάσιμο της αγωγής αποζημίωσης, προσκομίζοντας μεταξύ άλλων και η ίδια έκθεση πραγματογνωμοσύνης. Κατόπιν προκαταρκτικής επ' ακροατηρίου συζήτησης, παρασχέθηκε στους ενάγοντες της κύριας δίκης πρόσβαση στα στοιχεία που είχαν ληφθεί υπόψη στην προσκομισθείσα από τη Daimler έκθεση πραγματογνωμοσύνης με τον διττό σκοπό, αφενός, να μπορέσουν αυτοί να προβούν σε πιο εμπεριστατωμένη κριτική ανάλυση της έκθεσης αυτής και, αφετέρου, να τους δοθεί η δυνατότητα να αναδιατυπώσουν ενδεχομένως την έκθεση πραγματογνωμοσύνης που είχαν προσκομίσει.

Το δικαστήριο εμπορικών διαφορών αριθ. 3 της Βαλένθια, αφού άκουσε τους ισχυρισμούς των διαδίκων σχετικά με τις εκατέρωθεν εκθέσεις πραγματογνωμοσύνης, αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ζητώντας, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν, υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης, είχε την εξουσία να προβεί σε εκτίμηση του ύψους της ζημίας που προκλήθηκε στους ενάγοντες της κύριας δίκης λόγω της σύμπραξης και, αν ναι, υπό ποιες προϋποθέσεις. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, επιπλέον, κατά πόσον το δίκαιο της Ένωσης του επιτρέπει να καταδικάσει, εφαρμόζοντας το ισπανικό δικονομικό δίκαιο, τους ενάγοντες της κύριας δίκης στο ήμισυ των δικαστικών εξόδων σε περίπτωση μερικής νίκης τους.

Με την απόφασή του το Δικαστήριο απαντά στα εν λόγω ερωτήματα υπό το πρίσμα του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, της οδηγίας 2014/104 και της δίκης του σχετικής νομολογίας.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο αποφαινεται επί του ζητήματος αν το δικαίωμα πλήρους αποζημίωσης για τη ζημία που προκλήθηκε λόγω συμπεριφοράς αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού, όπως αυτό αναγνωρίζεται στο άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2014/104 και απορρέει από το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, αντιτίθεται στους κανόνες του ισπανικού αστικού δικονομικού δικαίου οι οποίοι προβλέπουν ότι, όταν η αγωγή αποζημίωσης για τέτοια ζημία γίνεται εν μέρει δεκτή, κάθε διάδικος φέρει τα δικαστικά έξοδά του και το ήμισυ των κοινών εξόδων, εκτός αν συντρέχει περίπτωση καταχρηστικής συμπεριφοράς.

Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, από την αρχή της αποτελεσματικότητας και από το απορρέον από το άρθρο 101 ΣΛΕΕ δικαίωμα κάθε προσώπου να ζητήσει πλήρη αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη από συμπεριφορά αντίθετη προς τους κανόνες του ανταγωνισμού προκύπτει ότι οι ζημιωθέντες πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να ζητήσουν την αποκατάσταση όχι μόνον της θετικής ζημίας, αλλά και του διαφυγόντος κέρδους, καθώς και την καταβολή τόκων. Στο μέτρο που το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2014/104 επιβεβαιώνει τη νομολογία αυτή, τα εθνικά μέτρα μεταφοράς των συγκεκριμένων διατάξεων στην εσωτερική έννομη τάξη πρέπει να έχουν άμεση εφαρμογή στο σύνολο των αγωγών αποζημίωσης που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας.

Εντούτοις, το δικαίωμα αποζημίωσης δεν αφορά τους κανόνες περί κατανομής των δικαστικών εξόδων στο πλαίσιο των ένδικων διαδικασιών, όπως μαρτυρεί ο αποκλεισμός του ζητήματος των δικαστικών εξόδων από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2014/104.

2. Χρονικό πεδίο εφαρμογής

2.1. Ουσιαστικές διατάξεις της οδηγίας

2.1.1. Διατάξεις που διέπουν την προθεσμία παραγραφής των αξιώσεων αποζημίωσης

Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, *Volvo και DAF Trucks* (C-267/20, [EU:C:2022:494](#))¹⁸

«Προδικαστική παραπομπή – Συμπράξεις – Άρθρο 101 ΣΛΕΕ – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Άρθρα 10, 17 και 22 – Αγωγές αποζημίωσης για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Προθεσμία παραγραφής – Μαχητό τεκμήριο περί ζημίας – Ποσοτικοποίηση της προκληθείσας ζημίας – Εκπρόθεσμη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο – Χρονικά όρια εφαρμογής – Ουσιαστικές και δικονομικές διατάξεις»

Επιληφθέν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 10 της οδηγίας 2014/104, το οποίο θεσπίζει τους κανόνες σχετικά με την παραγραφή των αξιώσεων αποζημίωσης για παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού, συνιστά ουσιαστική διάταξη η οποία δεν εφαρμόζεται αναδρομικά.

Με απόφαση της 19ης Ιουλίου 2016¹⁹, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαπίστωσε ότι, συμμετέχοντας σε σύμπραξη, αφενός, σχετικά με τον καθορισμό των τιμών των

¹⁸ Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης στις ενότητες Ι.2.1.3 με τίτλο «Διατάξεις που καθιερώνουν μαχητό τεκμήριο σχετικά με την ύπαρξη ζημίας απορρέουσας από σύμπραξη», Ι.2.2.2 με τίτλο «Διατάξεις που διέπουν την ποσοτικοποίηση της ζημίας» και V «Καθεστώς των προθεσμιών παραγραφής».

φορτηγών οχημάτων εντός του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) από το 1997 έως το 2011 και, αφετέρου, σχετικά με το χρονοδιάγραμμα και τη μετακύλιση του κόστους εισαγωγής των επιβαλλόμενων από τα πρότυπα Euro 3 έως Euro 6 τεχνολογιών χαμηλών εκπομπών, οι Volvo και DAF Trucks, μαζί με πλείονες κατασκευαστές φορτηγών οχημάτων, συμμετείχαν σε σύμπραξη αντίθετη προς τους κανόνες του δικαίου της Ένωσης οι οποίοι απαγορεύουν τις συμπράξεις ²⁰. Κατά την ημερομηνία έκδοσης της ως άνω απόφασης δημοσιεύθηκε ανακοινωθέν Τύπου, στις δε 6 Απριλίου 2017 δημοσιεύθηκε και σχετική περίληψη στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* ²¹.

Έχοντας αγοράσει, κατά τα έτη 2006 και 2007, τρία φορτηγά οχήματα κατασκευής των εταιριών Volvo και DAF Trucks, ο RM άσκησε αγωγή ενώπιον του Juzgado de lo Mercantil de León (εμποροδικείου León, Ισπανία) αξιώνοντας την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη λόγω της διαπιστωθείσας από την Επιτροπή σύμπραξης. Η αγωγή αυτή, η οποία ασκήθηκε την 1η Απριλίου 2018, κρίθηκε παραδεκτή από το εμποροδικείο León, λαμβανομένης ιδίως υπόψη της πενταετούς προθεσμίας παραγραφής την οποία προβλέπει η ισπανική νομοθεσία η οποία μεταφέρει στο εσωτερικό δίκαιο την οδηγία 2014/104 για την αποζημίωση των θιγόμενων από αντίθετες προς τον ανταγωνισμό πρακτικές. Περαιτέρω, το εμποροδικείο León στηρίχθηκε στο τεκμήριο που καθιερώνει η εν λόγω νομοθεσία για τη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο σύμφωνα με το οποίο κάθε σύμπραξη προκαλεί ζημία και έκανε χρήση της προβλεπόμενης στην ίδια νομοθεσία ευχέρειας εκτίμησης του ύψους της ζημίας που υπέστη ο RM. Ως εκ τούτου, οι Volvo και DAF Trucks υποχρεώθηκαν να καταβάλουν στον RM αποζημίωση ίση προς το 15 % της τιμής αγοράς των επίμαχων φορτηγών οχημάτων.

Οι Volvo και DAF Trucks άσκησαν έφεση κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του Audiencia Provincial de León (εφετείου περιφέρειας León, Ισπανία), αμφισβητώντας τη δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας 2014/104 και της ισπανικής νομοθεσίας για τη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο, για τον λόγο ότι η σύμπραξη είχε παύσει πριν από την έναρξη ισχύος της οδηγίας.

Στο πλαίσιο αυτό, το εφετείο περιφέρειας León υπέβαλε στο Δικαστήριο διάφορα προδικαστικά ερωτήματα με τα οποία ερωτάται αν το άρθρο 10 και το άρθρο 17, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2014/104, τα οποία θεσπίζουν, αντιστοίχως, τους κανόνες:

- περί παραγραφής των αξιώσεων αποζημίωσης για παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού,

¹⁹ Απόφαση C(2016) 4673 final της Επιτροπής, της 19ης Ιουλίου 2016, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 101 [ΣΛΕΕ] και του άρθρου 53 της συμφωνίας ΕΟΧ (Υπόθεση AT.39824 – Φορτηγά).

²⁰ Άρθρο 101 ΣΛΕΕ και άρθρο 53 της Συμφωνίας ΕΟΧ.

²¹ ΕΕ 2017, C 108, σ. 6.

- περί ποσοτικού προσδιορισμού της ζημίας που προκαλείται από τέτοιες παραβάσεις και
- περί του τεκμηρίου σχετικά με την ύπαρξη της ζημίας αυτής,

έχουν εφαρμογή στην περίπτωση αγωγής αποζημίωσης η οποία, μολονότι αφορά σύμπραξη η οποία έπαυσε πριν από την έναρξη ισχύος της οδηγίας, ασκήθηκε μετά την έναρξη ισχύος των διατάξεων για τη μεταφορά της στο εσωτερικό δίκαιο.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Όσον αφορά το χρονικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2014/104, το Δικαστήριο υπενθυμίζει κατ' αρχάς ότι η οδηγία αυτή απαγορεύει, αφενός, την αναδρομική εφαρμογή οποιασδήποτε εθνικής ρύθμισης για τη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο των ουσιαστικών διατάξεων της οδηγίας και, αφετέρου, την εφαρμογή οποιασδήποτε εθνικής ρύθμισης για τη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο των μη ουσιαστικών διατάξεων της οδηγίας επί των αγωγών αποζημίωσης που ασκήθηκαν πριν από τις 26 Δεκεμβρίου 2014.

Όσον αφορά τη δυνατότητα διαχρονικής εφαρμογής του άρθρου 10 της οδηγίας 2014/104, το οποίο θεσπίζει τους κανόνες περί παραγραφής των αξιώσεων αποζημίωσης για παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού, το Δικαστήριο επισημαίνει, στη συνέχεια, ότι οι κανόνες αυτοί προστατεύουν τόσο τον ζημιωθέντα όσο και τον ευθυνόμενο για τη ζημία. Επιπλέον, από τη νομολογία του Δικαστηρίου απορρέει ότι οι προθεσμίες παραγραφής, καθόσον συνεπάγονται την απόσβεση του δικαιώματος άσκησης της αγωγής, αφορούν το ουσιαστικό δίκαιο. Επομένως, το άρθρο 10 της οδηγίας 2014/104 αποτελεί ουσιαστική διάταξη ως προς την οποία αποκλείεται, δυνάμει της οδηγίας, η αναδρομική εφαρμογή των διατάξεων για τη μεταφορά της στο εσωτερικό δίκαιο.

Απόφαση της 18ης Απριλίου 2024 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Heureka Group (Υπηρεσίες επιγραμμικής σύγκρισης τιμών) (C-605/21, [EU:C:2024:324](#)) ²²

«Προδικαστική παραπομπή – Άρθρο 102 ΣΛΕΕ – Αρχή της αποτελεσματικότητας – Αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Εκπρόθεσμη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο – Χρονικά όρια εφαρμογής – Άρθρο 10 – Προθεσμία παραγραφής – Λεπτομερείς κανόνες σχετικά με την έναρξη της προθεσμίας παραγραφής – Παύση της παράβασης – Γνώση των αναγκαίων στοιχείων για την άσκηση της αγωγής αποζημίωσης – Δημοσίευση στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης της περίληψης της απόφασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με την οποία διαπιστώνεται παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού – Δεσμευτικό αποτέλεσμα απόφασης της Επιτροπής που δεν έχει καταστεί εισέτι απρόσβλητη – Αναστολή ή διακοπή της

²² Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης στην ενότητα V με τίτλο «Καθεστώς των προθεσμιών παραγραφής».

παραγραφής κατά τη διάρκεια της έρευνας της Επιτροπής ή έως την ημερομηνία κατά την οποία η απόφασή της καθίσταται απρόσβλητη»

Στην εν λόγω υπόθεση προδικαστικής παραπομπής, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει ότι το άρθρο 10 της οδηγίας 2014/104 συνιστά ουσιαστική διάταξη η οποία δεν εφαρμόζεται αναδρομικά.

Με απόφαση της 27ης Ιουνίου 2017 ²³, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαπίστωσε ότι, από τον Φεβρουάριο του 2013, η Google ενεργούσε κατά παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ καταχρώμενη τη δεσπόζουσα θέση της σε δεκατρείς εθνικές αγορές γενικής αναζήτησης, συμπεριλαμβανομένης της αγοράς της Τσεχικής Δημοκρατίας, μειώνοντας την κίνηση από τις δικές της σελίδες αποτελεσμάτων γενικής αναζήτησης προς ανταγωνιστικές υπηρεσίες σύγκρισης προϊόντων και αυξάνοντας την κίνηση προς τη δική της υπηρεσία σύγκρισης προϊόντων. Περίληψη της απόφασης αυτής δημοσιεύθηκε στις 12 Ιανουαρίου 2018 στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* ²⁴.

Τον Ιούνιο του 2020 η Heureka Group a.s. (στο εξής: Heureka), εταιρία τσεχικού δικαίου η οποία δραστηριοποιείται στην αγορά υπηρεσιών σύγκρισης τιμών πώλησης, άσκησε ενώπιον του Městský soud v Praze (περιφερειακού δικαστηρίου Πράγας, Τσεχική Δημοκρατία) αγωγή με αίτημα να υποχρεωθεί η Google να αποκαταστήσει τη ζημία που προκλήθηκε από την παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, η οποία είχε διαπραχθεί στην Τσεχική Δημοκρατία κατά το χρονικό διάστημα από τον Φεβρουάριο του 2013 έως τις 27 Ιουνίου 2017, όπως διαπιστώθηκε με την απόφαση της Επιτροπής. Κατά τη Heureka, οι αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού ενέργειες της Google είχαν ως συνέπεια τη μείωση του αριθμού επισκέψεων στη διαδικτυακή πύλη Heureka.cz.

Με το υπόμνημα αντίκρουσης, η Google υποστήριξε ότι η αξίωση της Heureka προς αποζημίωση είχε, εν μέρει τουλάχιστον, παραγραφεί.

Συναφώς, το περιφερειακό δικαστήριο Πράγας διευκρινίζει ότι οι εθνικοί κανόνες που έχουν εφαρμογή στην αγωγή της Heureka προβλέπουν τριετή παραγραφή, η οποία αρχίζει, ανεξάρτητα και χωριστά για κάθε επιμέρους ζημία που προκαλείται από παράβαση των κανόνων του δικαίου ανταγωνισμού, από το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο ζημιωθείς έλαβε γνώση ή τεκμαίρεται ότι έλαβε γνώση του ότι υπέστη τέτοια επιμέρους ζημία καθώς και της ταυτότητας του υπόχρεου προς αποκατάστασή της. Για την έναρξη της παραγραφής δεν απαιτείται, αντιθέτως, ο ζημιωθείς να γνωρίζει ότι η συγκεκριμένη συμπεριφορά συνιστά παράβαση του δικαίου ανταγωνισμού ούτε να έχει παύσει η οικεία παράβαση. Επιπλέον, οι εφαρμοστέοι εθνικοί κανόνες δεν επιβάλλουν την αναστολή ή τη διακοπή της παραγραφής κατά τη διάρκεια της έρευνας της

²³ Απόφαση C(2017) 4444 final της Επιτροπής, της 27ης Ιουνίου 2017, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 102 [ΣΛΕΕ] και του άρθρου 54 της συμφωνίας για τον ΕΟΧ [Υπόθεση AT.39740 – Μηχανή αναζήτησης Google (Shopping)].

²⁴ ΕΕ 2018, C 9, σ. 11.

Επιτροπής σχετικά με την παράβαση. Επίσης, η παραγραφή δεν μπορεί να ανασταλεί τουλάχιστον έως ένα έτος μετά την ημερομηνία κατά την οποία η απόφαση της Επιτροπής με την οποία διαπιστώνεται η ίδια αυτή παράβαση καθίσταται απρόσβλητη.

Κατά το περιφερειακό δικαστήριο Πράγας, εξ αυτού συνάγεται, εν προκειμένω, ότι κάθε γενική αναζήτηση στην ιστοσελίδα της Google που είχε ως αποτέλεσμα την τοποθέτηση και την εμφάνιση αποτελεσμάτων ευνοϊκότερων για την υπηρεσία σύγκρισης τιμών της Google θα συνεπαγόταν την έναρξη νέας αυτοτελούς παραγραφής.

Επιπλέον, δεδομένου ότι η οδηγία 2014/104 μεταφέρθηκε εκπρόθεσμα στο τσεχικό δίκαιο, το περιφερειακό δικαστήριο Πράγας επισημαίνει ότι η προσαπτόμενη στην Google παράβαση είχε παύσει μετά τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας αυτής στο εσωτερικό δίκαιο, ήτοι στις 27 Δεκεμβρίου 2016, αλλά, εξ όσων φαίνεται, πριν από την ημερομηνία έναρξης ισχύος της νομοθεσίας μεταφοράς, ήτοι την 1η Σεπτεμβρίου 2017.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, το περιφερειακό δικαστήριο Πράγας υπέβαλε στο Δικαστήριο διάφορα προδικαστικά ερωτήματα με τα οποία ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί εάν το άρθρο 10 της οδηγίας 2014/104 και/ή το άρθρο 102 ΣΛΕΕ και η αρχή της αποτελεσματικότητας αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση παραγραφής, όπως η επίμαχη στη διαφορά της κύριας δίκης, αξιώσεων αποζημίωσης που απορρέουν από διαρκείς παραβάσεις των κανόνων του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Προκειμένου να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα, το Δικαστήριο εξετάζει τη δυνατότητα διαχρονικής εφαρμογής του άρθρου 10 της οδηγίας 2014/104, το οποίο καθορίζει την ελάχιστη διάρκεια της παραγραφής των αξιώσεων αποζημίωσης για παραβάσεις του δικαίου ανταγωνισμού και το νωρίτερο χρονικό σημείο έναρξής της και τις περιστάσεις υπό τις οποίες επιβάλλεται αναστολή ή διακοπή της.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το άρθρο 10 της οδηγίας 2014/104 αποτελεί ουσιαστική διάταξη και, ως εκ τούτου, σύμφωνα με το άρθρο 22, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίζουν τη μη αναδρομική εφαρμογή των διατάξεων μεταφοράς του άρθρου αυτού στην εσωτερική έννομη τάξη.

2.1.2. Διατάξεις που θεσπίζουν αμάχητο τεκμήριο σχετικά με την ύπαρξη παράβασης του δικαίου του ανταγωνισμού

Απόφαση της 20ής Απριλίου 2023, Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, [EU:C:2023:298](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Κάθετοι περιορισμοί του ανταγωνισμού – Άρθρο 101, παράγραφοι 1 και 2, ΣΛΕΕ – Αρχή της αποτελεσματικότητας – Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 – Άρθρο 2 – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Άρθρο 9, παράγραφος 1 – Δεσμευτικό αποτέλεσμα των απρόσβλητων αποφάσεων των εθνικών αρχών ανταγωνισμού που διαπιστώνουν παράβαση των κανόνων του δικαίου ανταγωνισμού – Διαχρονική και καθ' ύλην εφαρμογή – Αγωγή αποζημίωσης και αγωγή κηρύξεως ακυρότητας για παραβάσεις διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης»

Στην απόφαση αυτή, της οποίας το πραγματικό και νομικό πλαίσιο εκτέθηκε ανωτέρω ²⁵, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104, το οποίο θεσπίζει αμάχητο τεκμήριο σχετικά με την ύπαρξη παράβασης του δικαίου του ανταγωνισμού, πρέπει να χαρακτηριστεί ως ουσιαστικός κανόνας κατά την έννοια του άρθρου 22 της οδηγίας αυτής, ο οποίος δεν εφαρμόζεται αναδρομικά, δεδομένου ότι αφορά την ύπαρξη ενός εκ των συστατικών στοιχείων της αστικής ευθύνης για τις παραβάσεις των κανόνων του δικαίου του ανταγωνισμού.

Λαμβανομένου υπόψη του ουσιώδους χαρακτήρα του άρθρου 9 της οδηγίας 2014/104 καθώς και του μηχανισμού λειτουργίας της διατάξεως αυτής, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι το χρονικό σημείο βάσει του οποίου πρέπει να κριθεί αν το κατά την εν λόγω διάταξη αμάχητο τεκμήριο έχει εφαρμογή *ratione temporis* είναι το χρονικό σημείο κατά το οποίο η απόφαση της οικείας εθνικής αρχής ανταγωνισμού κατέστη απρόσβλητη. Εν προκειμένω, πάντως, η οδηγία 2014/104 δεν μεταφέρθηκε στο ισπανικό δίκαιο εντός της προθεσμίας μεταφοράς της στην εσωτερική έννομη τάξη. Επομένως, δεδομένου ότι οι αποφάσεις των ισπανικών αρχών ανταγωνισμού κατέστησαν απρόσβλητες πριν από την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας αυτής, οι επίμαχες στην κύρια δίκη καταστάσεις είχαν οριστικώς διαμορφωθεί. Ως εκ τούτου, εν προκειμένω, το άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας δεν έχει εφαρμογή *ratione temporis*. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο κρίνει ότι, εν προκειμένω, η εθνική ρύθμιση πρέπει να εξεταστεί υπό το πρίσμα του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, όπως τέθηκε σε εφαρμογή με το άρθρο 2 του κανονισμού 1/2003.

²⁵ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. ενότητα Ι.1 με τίτλο «Καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής».

2.1.3. Διατάξεις που καθιερώνουν μαχητό τεκμήριο σχετικά με την ύπαρξη ζημίας απορρέουσας από σύμπραξη

Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks (C-267/20, [EU:C:2022:494](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Συμπράξεις – Άρθρο 101 ΣΛΕΕ – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Άρθρα 10, 17 και 22 – Αγωγές αποζημίωσης για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Προθεσμία παραγραφής – Μαχητό τεκμήριο περί ζημίας – Ποσοτικοποίηση της προκληθείσας ζημίας – Εκπρόθεσμη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο – Χρονικά όρια εφαρμογής – Ουσιαστικές και δικονομικές διατάξεις»

Στην απόφαση αυτή, της οποίας το πραγματικό και νομικό πλαίσιο εκτέθηκε ανωτέρω ²⁶, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι το άρθρο 17, παράγραφος 2, της οδηγίας 2014/104, το οποίο καθιερώνει μαχητό τεκμήριο σχετικά με την ύπαρξη ζημίας απορρέουσας από σύμπραξη, συνδέεται άμεσα με τη στοιχειοθέτηση της εξωσυμβατικής αστικής ευθύνης του παραβάτη και, κατά συνέπεια, επηρεάζει άμεσα τη νομική του κατάσταση. Καθόσον ένας τέτοιος κανόνας μπορεί να χαρακτηριστεί ως ουσιαστικός κανόνας, το Δικαστήριο κρίνει ότι το άρθρο 17, παράγραφος 2, της οδηγίας 2014/104 έχει ουσιαστικό χαρακτήρα κατά την έννοια της οδηγίας, οπότε απαγορεύεται η αναδρομική εφαρμογή των διατάξεων για τη μεταφορά του στο ισπανικό δίκαιο.

Δεδομένου ότι το γεγονός το οποίο ο νομοθέτης της Ένωσης χαρακτήρισε ως στοιχείο από το οποίο τεκμαίρεται η ύπαρξη ζημίας σύμφωνα με το άρθρο 17, παράγραφος 2, της οδηγίας 2014/104 είναι η ύπαρξη σύμπραξης, η απαγόρευση αναδρομικής εφαρμογής της διάταξης αυτής και της νομοθεσίας για τη μεταφορά της στο εσωτερικό δίκαιο συνεπάγεται ότι η εν λόγω διάταξη και νομοθεσία δεν μπορούν να τύχουν εφαρμογής σε αγωγή αποζημίωσης η οποία, μολονότι ασκήθηκε μετά την έναρξη ισχύος των εθνικών διατάξεων που μετέφεραν εκπροθέσμως την οδηγία στο ισπανικό δίκαιο, αφορά παράβαση του δικαίου ανταγωνισμού η οποία έπαυσε πριν από την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας για τη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο.

²⁶ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. ενότητα Ι.2.1.1 με τίτλο «Διατάξεις που διέπουν την προθεσμία παραγραφής των αξιώσεων αποζημίωσης». Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης στις ενότητες Ι.2.2.2 με τίτλο «Διατάξεις που διέπουν την ποσοτικοποίηση της ζημίας» και V «Καθεστώς των προθεσμιών παραγραφής».

2.2. Μη ουσιαστικές διατάξεις της οδηγίας

2.2.1. Διατάξεις που έχουν ως σκοπό να παράσχουν στα εθνικά δικαστήρια τη δυνατότητα να διατάσσουν την κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων

Απόφαση της 10ης Νοεμβρίου 2022, PACCAR κ.λπ. (C-163/21, [EU:C:2022:863](#)) ²⁷

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από πρακτική απαγορευόμενη από το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Αθέμιτες συμφωνίες για τον καθορισμό των τιμών και την αύξηση των μικτών τιμών των φορτηγών στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΟΧ) – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Κανόνες που διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 22, παράγραφος 2 – Δυνατότητα εφαρμογής *ratione temporis* – Άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο – Έννοια των σχετικών αποδεικτικών στοιχείων τα οποία ο εναγόμενος ή τρίτος έχει υπό τον έλεγχό του – Άρθρο 5, παράγραφος 2 – Κοινοποίηση συγκεκριμένων αποδεικτικών στοιχείων ή σχετικών κατηγοριών αποδεικτικών στοιχείων βάσει ευλόγως διαθέσιμων στοιχείων για πραγματικά περιστατικά – Άρθρο 5, παράγραφος 3 – Εξέταση του αναλογικού χαρακτήρα του αιτήματος κοινοποίησης αποδεικτικών στοιχείων – Στάθμιση των εννόμων συμφερόντων των διαδίκων και των τρίτων – Έκταση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τις διατάξεις αυτές»

Επιληφθέν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 5 της οδηγίας 2014/104, το οποίο διέπει την κοινοποίηση των σχετικών αποδεικτικών στοιχείων τα οποία έχει υπό τον έλεγχό του ο εναγόμενος ή τρίτος, συνιστά μη ουσιαστική διάταξη κατά την έννοια του άρθρου 22, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, της οποίας τα εθνικά μέτρα μεταφοράς στην εσωτερική έννομη τάξη δεν εφαρμόζονται, κατά συνέπεια, στις αγωγές αποζημίωσης που ασκήθηκαν πριν από τις 26 Δεκεμβρίου 2014.

Με απόφαση της 19ης Ιουλίου 2016 ²⁸, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαπίστωσε ότι, συμμετέχοντας σε συμφωνίες, αφενός, σχετικά με τον καθορισμό των τιμών των φορτηγών εντός του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) από το 1997 έως το 2011 και, αφετέρου, σχετικά με το χρονοδιάγραμμα και τη μετακύλιση του κόστους εισαγωγής των επιβαλλόμενων από τα πρότυπα Euro 3 έως Euro 6 τεχνολογιών χαμηλών εκπομπών, οι PACCAR, DAF Trucks και DAF Trucks Deutschland (στο εξής: επίμαχοι κατασκευαστές), μαζί με πλείονες κατασκευαστές φορτηγών, συμμετείχαν σε

²⁷ Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης στην ενότητα III.1 με τίτλο «Διαταγή κοινοποίησης αποδεικτικών στοιχείων τα οποία έχει υπό τον έλεγχό του ο εναγόμενος ή τρίτος».

²⁸ Απόφαση C(2016) 4673 final της Επιτροπής, της 19ης Ιουλίου 2016, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 101 [ΣΛΕΕ] και του άρθρου 53 της συμφωνίας ΕΟΧ (Υπόθεση AT.39824 – Φορτηγά).

σύμπραξη αντίθετη προς τους κανόνες του δικαίου της Ένωσης οι οποίοι απαγορεύουν τις συμπράξεις ²⁹.

Στις 25 Μαρτίου 2019 45 ενάγοντες που ισχυρίζονταν ότι είχαν αγοράσει φορτηγά τα οποία ενδέχεται να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της παράβασης που διαπιστώθηκε με την απόφαση της 19ης Ιουλίου 2016 ζήτησαν, στο πλαίσιο άσκησης αγωγής αποζημίωσης λόγω της παράβασης αυτής, από το Juzgado de lo Mercantil nº 7 de Barcelona (εμποροδικείο αριθ. 7 Βαρκελώνης, Ισπανία) να τους επιτραπεί η πρόσβαση σε διάφορα αποδεικτικά στοιχεία που είχαν στην κατοχή τους οι επίμαχοι κατασκευαστές. Συναφώς, υποστήριξαν ότι έχουν ανάγκη να λάβουν ορισμένα αποδεικτικά στοιχεία για να υπολογίσουν την τεχνητή αύξηση των τιμών, και ιδίως για να συγκρίνουν τις προτεινόμενες τιμές πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την περίοδο της επίμαχης σύμπραξης. Οι επίμαχοι κατασκευαστές αντέκρουσαν το ανωτέρω αίτημα προβάλλοντας, μεταξύ άλλων, ότι ορισμένα από τα ζητηθέντα έγγραφα έπρεπε να καταρτιστούν ad hoc.

Δεδομένου ότι η πρόσβαση στα ζητούμενα αποδεικτικά στοιχεία στηριζόταν σε διάταξη της ισπανικής νομοθεσίας η οποία μετέφερε στην εσωτερική έννομη τάξη το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104, το εμποροδικείο αριθ. 7 Βαρκελώνης υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα, ζητώντας κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί αν η κοινοποίηση των σχετικών αποδεικτικών στοιχείων, κατά το άρθρο αυτό, καλύπτει αποκλειστικώς τα προϋπάρχοντα έγγραφα που έχει υπό τον έλεγχό του ο εναγόμενος ή τρίτος ή αν, αντιθέτως, καταλαμβάνει και νέα έγγραφα τα οποία αυτοί πρέπει να καταρτίσουν συγκεντρώνοντας ή ταξινομώντας δεδομένα που έχουν υπό τον έλεγχό τους.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο διευκρινίζει τις προϋποθέσεις για τη διαχρονική εφαρμογή του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104, υπενθυμίζοντας ευθύς εξ αρχής ότι το άρθρο 22 της οδηγίας καθορίζει ρητώς τις προϋποθέσεις της διαχρονικής εφαρμογής των διατάξεών της, ανάλογα με το αν αυτές είναι, υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης, ουσιαστικές ή μη ουσιαστικές.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η δυνατότητα να διαταχθεί η κοινοποίηση των σχετικών αποδεικτικών στοιχείων που είναι στην κατοχή του εναγομένου ή τρίτου, υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/104, αποτελεί ειδική εξουσία η οποία πρέπει να αναγνωρίζεται στα εθνικά δικαστήρια στο πλαίσιο των διαφορών από αγωγές αποζημίωσης λόγω παράβασης του δικαίου ανταγωνισμού. Προβλέποντας την απαίτηση αυτή, η εν λόγω διάταξη έχει ως σκοπό να αντιμετωπίσει την ασυμμετρία πληροφόρησης εις βάρος του ζημιωθέντος, η οποία χαρακτηρίζει τις ανωτέρω

²⁹ Άρθρο 101 ΣΛΕΕ και άρθρο 53 της Συμφωνίας ΕΟΧ.

διαφορές. Ωστόσο, αντικείμενό της είναι μόνο τα δικονομικά μέτρα που εφαρμόζονται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, χωρίς να επηρεάζει ευθέως την έννομη κατάσταση των διαδίκων.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, δεν συγκαταλέγεται μεταξύ των ουσιαστικών διατάξεων της οδηγίας 2014/104, κατά την έννοια του άρθρου 22, παράγραφος 1, αλλά περιλαμβάνεται στις λοιπές διατάξεις κατά το άρθρο 22, παράγραφος 2, οι οποίες ισχύουν, κατά τη διάταξη αυτή, για αγωγές αποζημίωσης που ασκούνται μετά τις 26 Δεκεμβρίου 2014. Κατά συνέπεια, το άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/104 έχει εφαρμογή στην αγωγή της οποίας επιλήφθηκε το αιτούν δικαστήριο, δεδομένου ότι αυτή ασκήθηκε μετά τις 25 Μαρτίου 2019.

Απόφαση της 12ης Ιανουαρίου 2023, RegioJet (C-57/21, [EU:C:2023:6](#)) ³⁰

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης – Κανόνες που διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Άρθρα 5 και 6 – Κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων – Αποδεικτικά στοιχεία που περιλαμβάνονται στον φάκελο αρχής ανταγωνισμού – Διαδικασία η οποία εκκρεμεί ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και αφορά παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού – Εθνική διαδικασία που αφορά αγωγή αποζημίωσης για την ίδια παράβαση – Προϋποθέσεις κοινοποίησης των αποδεικτικών στοιχείων»

Με την εν λόγω προδικαστική απόφαση, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι τα άρθρα 5 και 6 της οδηγίας 2014/104, τα οποία αφορούν, αφενός, την κοινοποίηση των κρίσιμων αποδεικτικών στοιχείων που βρίσκονται στην κατοχή του εναγομένου ή τρίτου και, αφετέρου, την κοινοποίηση των αποδεικτικών στοιχείων που περιλαμβάνονται στον φάκελο αρχής ανταγωνισμού, έχουν τον χαρακτήρα μη ουσιαστικών διατάξεων κατά την έννοια του άρθρου 22, παράγραφος 2, της οδηγίας.

Το έτος 2015 η RegioJet, σιδηροδρομικός μεταφορέας προσώπων στη γραμμή Πράγα-Ostrava, άσκησε ενώπιον του Městský soud v Praze (περιφερειακού δικαστηρίου Πράγας, Τσεχική Δημοκρατία) αγωγή αποζημίωσης κατά της České dráhy, του τσεχικού εθνικού σιδηροδρομικού μεταφορέα, με αίτημα την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη λόγω παραβάσεων του δικαίου του ανταγωνισμού τις οποίες φέρεται να διέπραξε η České dráhy.

Το 2012 η τσεχική αρχή ανταγωνισμού είχε ήδη κινήσει διοικητική διαδικασία για πιθανή κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως εκ μέρους της České dráhy, η οποία ανεστάλη

³⁰ Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης στην ενότητα III.2 με τίτλο «Διαταγή κοινοποίησης αποδεικτικών στοιχείων σε περίπτωση διαδικασίας που εκκρεμεί ενώπιον της Επιτροπής».

το 2016 μετά την κίνηση, από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, διαδικασίας που αφορούσε τις ίδιες ενέργειες.

Στο πλαίσιο της αγωγής αποζημίωσης, η Regiojet υπέβαλε ενώπιον του περιφερειακού δικαστηρίου Πράγας αίτημα κοινοποίησης εγγράφων τα οποία εκτιμούσε ότι βρισκόνταν στην κατοχή της České dráhy. Η τσεχική αρχή ανταγωνισμού επισήμανε, εντούτοις, ότι τα ζητηθέντα έγγραφα που είχε στη διάθεσή της στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας καθώς και τα λοιπά ζητηθέντα έγγραφα, τα οποία συνιστούν από κοινού ενιαίο σύνολο εγγράφων, δεν μπορούσαν να κοινοποιηθούν μέχρι την οριστική περάτωση της διαδικασίας αυτής.

Ωστόσο, το περιφερειακό δικαστήριο Πράγας, αφού υπέβαλε σχετικό ερώτημα στην Επιτροπή, δέχθηκε το αίτημα κοινοποίησης εγγράφων και διέταξε την České dráhy να καταθέσει στη δικογραφία έγγραφα περιέχοντα πληροφορίες που είχαν συγκεντρωθεί από την εταιρία αυτή ειδικά για τους σκοπούς της διαδικασίας ενώπιον της τσεχικής αρχής ανταγωνισμού καθώς και πληροφορίες που τηρούνταν εκτός του πλαισίου της διαδικασίας αυτής. Το ως άνω δικαστήριο αποφάσισε, επίσης, να αναστείλει την επί της ουσίας εκδίκαση της αγωγής αποζημίωσης έως την περάτωση της διαδικασίας που είχε κινήσει η Επιτροπή.

Η απόφαση με την οποία διατάχθηκε η κοινοποίηση των εγγράφων επικυρώθηκε κατ' έφεση από το Vrchní soud v Praze (ανώτερο δικαστήριο Πράγας, Τσεχική Δημοκρατία) το οποίο, προκειμένου να διασφαλίσει την προστασία των προσκομισθέντων αποδεικτικών στοιχείων, έθεσε τα έγγραφα αυτά υπό δικαστική μεσεγγύηση.

Καλούμενο να αποφανθεί, ως αναιρετικό δικαστήριο, επί της νομιμότητας της αποφάσεως του ανώτερου δικαστηρίου Πράγας, το Nejvyšší soud (Ανώτατο Δικαστήριο, Τσεχική Δημοκρατία) αποφάσισε να ζητήσει από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει την οδηγία 2014/104 η οποία αφορά την αποζημίωση των θυγέντων από πρακτικές αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού και της οποίας τα άρθρα 5 και 6 προβλέπουν κανόνες για την κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων που ζητούνται με σκοπό την άσκηση αγωγής αποζημίωσης, βάσει του εθνικού δικαίου, για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ένωσης³¹.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η οδηγία 2014/104 καθορίζει ρητώς τις προϋποθέσεις διαχρονικής εφαρμογής των διατάξεών της, αναλόγως του αν πρόκειται, υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης, για ουσιαστικές ή μη ουσιαστικές διατάξεις.

³¹ Το άρθρο 5 της οδηγίας αυτής θεσπίζει τους κανόνες οι οποίοι, από κοινού, συνιστούν ένα γενικό καθεστώς όσον αφορά την κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων που ζητούνται για τους σκοπούς αγωγής αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου του ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ένωσης. Συμπληρωματικά προς τη διάταξη αυτή, το άρθρο 6 της ίδιας οδηγίας προβλέπει τους ειδικούς κανόνες για την κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων που περιλαμβάνονται στους φακέλους των αρχών οι οποίες είναι επιφορτισμένες με την επιβολή των κανόνων του ανταγωνισμού.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η δυνατότητα να διαταχθεί η κοινοποίηση των κρίσιμων αποδεικτικών στοιχείων που έχει στην κατοχή του ο εναγόμενος ή τρίτος, υπό τις προϋποθέσεις των άρθρων 5 και 6 της οδηγίας 2014/104, αφορά μόνον τα εφαρμοστέα ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων δικονομικά μέτρα, χωρίς να επηρεάζει ευθέως την έννομη κατάσταση των διαδίκων.

Υπό τις συνθήκες αυτές, αφενός, τα άρθρα 5 και 6 της οδηγίας 2014/104 δεν συγκαταλέγονται μεταξύ των ουσιαστικών διατάξεων της κατά την έννοια του άρθρου 22, παράγραφος 1, της οδηγίας και περιλαμβάνονται, επομένως, στις λοιπές διατάξεις τις οποίες αφορά το άρθρο 22, παράγραφος 2, και οι οποίες εφαρμόζονται, κατά τη διάταξη αυτή, επί των αγωγών αποζημίωσης που ασκούνται μετά τις 26 Δεκεμβρίου 2014. Αφετέρου, από το γεγονός ότι ο Τσέχος νομοθέτης αποφάσισε ότι οι εθνικές διατάξεις για τη μεταφορά των δικονομικών διατάξεων της οδηγίας 2014/104 στο εσωτερικό δίκαιο εφαρμόζονται, άμεσα και ανεπιφύλακτα, και στις αγωγές που ασκούνται πριν από την ημερομηνία μεταφοράς της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο, αλλά μετά τις 26 Δεκεμβρίου 2014, προκύπτει ότι τα άρθρα 5 και 6 της οδηγίας έχουν εφαρμογή επί της αγωγής της οποίας έχει επιληφθεί το αιτούν δικαστήριο, δεδομένου ότι αυτή ασκήθηκε το 2015.

2.2.2. Διατάξεις που διέπουν την ποσοτικοποίηση της ζημίας

Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks (C-267/20, [EU:C:2022:494](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Συμπράξεις – Άρθρο 101 ΣΛΕΕ – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Άρθρα 10, 17 και 22 – Αγωγές αποζημίωσης για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Προθεσμία παραγραφής – Μαχητό τεκμήριο περί ζημίας – Ποσοτικοποίηση της προκληθείσας ζημίας – Εκπρόθεσμη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο – Χρονικά όρια εφαρμογής – Ουσιαστικές και δικονομικές διατάξεις»

Με την απόφαση αυτή, της οποίας το πραγματικό και νομικό πλαίσιο εκτέθηκε ανωτέρω ³², το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104, καθόσον αποβλέπει, μεταξύ άλλων, στο να παράσχει στα εθνικά δικαστήρια την ευχέρεια εκτίμησης του ύψους της προκληθείσας ζημίας όταν είναι πρακτικώς αδύνατο ή υπερβολικά δυσχερές να ποσοτικοποιηθεί επακριβώς η ζημία βάσει των διαθέσιμων αποδεικτικών στοιχείων, έχει ως σκοπό να καταστήσει λιγότερο αυστηρό το επίπεδο απόδειξης που απαιτείται για τον προσδιορισμό του ύψους ζημίας απορρέουσας από παράβαση των κανόνων του δικαίου του ανταγωνισμού.

³² Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. ενότητα Ι.2.1.1 με τίτλο «Διατάξεις που διέπουν την προθεσμία παραγραφής των αξιώσεων αποζημίωσης». Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης στις ενότητες Ι.2.1.3 με τίτλο «Διατάξεις που καθιερώνουν μαχητό τεκμήριο σχετικά με την ύπαρξη ζημίας απορρέουσας από σύμπραξη» και V «Καθεστώς των προθεσμιών παραγραφής».

Λαμβανομένης υπόψη της νομολογίας του, κατά την οποία οι κανόνες σχετικά με το βάρος απόδειξης και τον απαιτούμενο βαθμό απόδειξης χαρακτηρίζονται, κατ' αρχήν, ως δικονομικοί κανόνες, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το άρθρο 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104 συνιστά δικονομική διάταξη κατά την έννοια της οδηγίας, ως προς την οποία αποκλείεται η εφαρμογή των διατάξεων για τη μεταφορά της στο εσωτερικό δίκαιο επί των αγωγών που ασκήθηκαν πριν από τις 26 Δεκεμβρίου 2014.

Δεδομένου ότι ο RM άσκησε την αγωγή του την 1η Απριλίου 2018, η αγωγή αυτή, μολονότι αφορά παράβαση η οποία έπαυσε πριν από την έναρξη ισχύος της οδηγίας 2014/104, εμπίπτει, κατά συνέπεια, στο χρονικό πεδίο εφαρμογής του άρθρου 17, παράγραφος 1, της οδηγίας.

2.3. Διαχρονική εφαρμογή των διατάξεων της οδηγίας που επιβεβαιώνουν την υφιστάμενη νομολογία

Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2023, *Tráficos Manuel Ferrer* (C-312/21, [EU:C:2023:99](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από πρακτική απαγορευόμενη από το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Απόφαση με την οποία η Επιτροπή διαπίστωσε την ύπαρξη συμφωνιών συμπαιγνιακού χαρακτήρα για τον καθορισμό των τιμών και την αύξηση των μικτών τιμών των φορτηγών στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΟΧ) – Κανόνας του εθνικού αστικού δικονομικού δικαίου ο οποίος προβλέπει ότι, όταν η αγωγή γίνεται εν μέρει δεκτή, έκαστος διάδικος φέρει τα δικαστικά έξοδά του, εκτός αν συντρέχει περίπτωση καταχρηστικής συμπεριφοράς – Δικονομική αυτονομία των κρατών μελών – Αρχές της αποτελεσματικότητας και της ισοδυναμίας – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Σκοποί και συνολική ισορροπία – Άρθρο 3 – Δικαίωμα πλήρους αποζημίωσης για την προκληθείσα ζημία – Άρθρο 11, παράγραφος 1 – Εις ολόκληρον ευθύνη των παραβατών του δικαίου του ανταγωνισμού – Άρθρο 17, παράγραφος 1 – Δυνατότητα του εθνικού δικαστηρίου να εκτιμήσει το ύψος της ζημίας – Προϋποθέσεις – Ζημία της οποίας η ποσοτικοποίηση είναι πρακτικά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερής – Άρθρο 22 – Διαχρονική εφαρμογή»

Με την απόφαση αυτή, της οποίας το πραγματικό και νομικό πλαίσιο εκτέθηκε ανωτέρω ³³, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ο νομοθέτης της Ένωσης, υπενθυμίζοντας, στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104, την υποχρέωση των κρατών μελών να εξασφαλίζουν ότι οιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που έχει υποστεί ζημία λόγω παράβασης του δικαίου ανταγωνισμού θα μπορεί να αξιώσει και να επιτύχει πλήρη αποζημίωση για την εν λόγω ζημία και ορίζοντας, στο άρθρο 3, παράγραφος 2, ότι η πλήρης αποζημίωση περιλαμβάνει την αποζημίωση για τη θετική ζημία και το διαφυγόν κέρδος καθώς και την καταβολή τόκων, θέλησε να επιβεβαιώσει την

³³ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. ενότητα Ι.1 με τίτλο «Καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής». Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης στην ενότητα IV με τίτλο «Εκτίμηση της ζημίας».

υφιστάμενη νομολογία, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 12 της οδηγίας, και, επομένως, τα εθνικά μέτρα μεταφοράς των διατάξεων αυτών στην εσωτερική έννομη τάξη πρέπει οπωσδήποτε να έχουν άμεση εφαρμογή στο σύνολο των αγωγών αποζημίωσης που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, όπως επιβεβαιώνεται από το άρθρο της 22, παράγραφος 2.

Ομοίως, το άρθρο 11, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104, καθόσον προβλέπει την ευχέρεια του ενάγοντος να στρέψει την αγωγή αποζημίωσης που αφορά ζημία προκληθείσα από συμπεριφορά αντίθετη προς τους κανόνες του ανταγωνισμού μόνον κατά ενός από τους υπαίτιους της συμπεριφοράς αυτής, πρέπει να θεωρηθεί ως διάταξη που κωδικοποιεί τη νομολογία του Δικαστηρίου και συγκαταλέγεται μεταξύ των διατάξεων της εν λόγω οδηγίας των οποίων τα εθνικά μέτρα μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο έχουν άμεση εφαρμογή.

II. Οντότητες που ευθύνονται για την αποκατάσταση της ζημίας

Απόφαση της 14ης Μαρτίου 2019, Skanska Industrial Solutions κ.λπ. (C-724/17, [EU:C:2019:204](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Άρθρο 101 ΣΛΕΕ – Αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από σύμπραξη απαγορευόμενη από το άρθρο αυτό – Προσδιορισμός των οντοτήτων που ευθύνονται για την αποκατάσταση – Διαδοχή νομικών οντοτήτων – Έννοια της “επιχείρησης” – Κριτήριο της οικονομικής συνέχειας»

Στην εν λόγω υπόθεση προδικαστικής παραπομπής, το Δικαστήριο παρέχει διευκρινίσεις όσον αφορά τον προσδιορισμό του οφειλέτη της αγωγής αποζημίωσης για τη ζημία που προκλήθηκε από παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού της Ένωσης σε περίπτωση διαδοχής νομικών οντοτήτων.

Μεταξύ των ετών 1994 και 2002 είχε τεθεί σε εφαρμογή σύμπραξη στη Φινλανδία. Η σύμπραξη αυτή, που αφορούσε την κατανομή των αγορών, τις τιμές και την υποβολή προσφορών για τις κατ’ αποκοπήν αμοιβές, κάλυπτε το σύνολο του εν λόγω κράτους μέλους και μπορούσε να επηρεάσει και το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών. Μεταξύ 2000 και 2003, οι εναγόμενες εταιρίες απέκτησαν το σύνολο των μετοχών διαφόρων μετεχόντων στη σύμπραξη, τις οποίες εν συνεχεία έλυσαν κατόπιν εκουσίων διαδικασιών εκκαθαρίσεως. Με απόφαση της 29ης Σεπτεμβρίου 2009, το Korkein hallinto-oikeus (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, Φινλανδία) καταδίκασε τους μετέχοντες στη σύμπραξη λόγω παραβάσεως του φινλανδικού νόμου περί των περιορισμών του ανταγωνισμού και των σχετικών με τις συμπράξεις διατάξεων της Συνθήκης ΛΕΕ.

Επί τη βάσει της αποφάσεως αυτής, ο φινλανδικός Δήμος του Vantaa επιδίωξε να λάβει από τις εναγόμενες εταιρίες αποζημίωση προς αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη από τη σύμπραξη, αίτημα που απορρίφθηκε για τον λόγο ότι οι κανόνες περί αστικής ευθύνης κατά το φινλανδικό δίκαιο ορίζουν ότι υπεύθυνη για τη ζημία είναι μόνον η νομική οντότητα που προκάλεσε τη ζημία.

Με το πρώτο και το δεύτερο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν οι σχετικές με τις συμπράξεις διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ έχουν την έννοια ότι, σε περίπτωση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, είναι δυνατόν η ευθύνη για τη ζημία που προκλήθηκε από τη σύμπραξη να καταλογισθεί στις αποκτώσες εταιρίες.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι το ζήτημα του καθορισμού της οντότητας που οφείλει να αποκαταστήσει τη ζημία που προκλήθηκε από σύμπραξη διέπεται άμεσα από το δίκαιο της Ένωσης. Δεδομένου ότι η ευθύνη για τη ζημία από τις παραβάσεις των κανόνων της Ένωσης περί ανταγωνισμού έχει προσωποπαγή χαρακτήρα, η επιχείρηση που παρέβη τους κανόνες αυτούς είναι εκείνη που οφείλει να αναλάβει την ευθύνη για τη ζημία που προκλήθηκε από την παράβαση. Οι οντότητες που υποχρεούνται να αποκαταστήσουν τη ζημία που προκλήθηκε από σύμπραξη ή πρακτική απαγορευόμενη από το άρθρο 101 ΣΛΕΕ είναι οι επιχειρήσεις, κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, οι οποίες συμμετείχαν στην εν λόγω σύμπραξη ή πρακτική.

Η ερμηνεία αυτή δεν αναιρείται από το επιχείρημα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ότι από το άρθρο 11, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104 προκύπτει ότι εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να προσδιορίσει την οντότητα που υποχρεούται να αποκαταστήσει τη ζημία αυτή, τηρουμένων των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

Πράγματι, η διάταξη αυτή της οδηγίας 2014/104, η οποία δεν εφαρμόζεται, εξάλλου, *ratione temporis* στα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης, δεν αφορά τον προσδιορισμό των οντοτήτων που έχουν την υποχρέωση αποκαταστάσεως μιας τέτοιας ζημίας, αλλά την κατανομή της ευθύνης μεταξύ των εν λόγω οντοτήτων, και, ως εκ τούτου, δεν απονέμει στα κράτη μέλη εξουσίες για να προβούν στον εν λόγω προσδιορισμό.

Αντιθέτως, η εν λόγω διάταξη επιβεβαιώνει, όπως και το άρθρο 1 της οδηγίας 2014/104, με τίτλο «Αντικείμενο και πεδίο εφαρμογής», στην παράγραφο του 1, πρώτη περίοδος, ότι οι ευθυνόμενοι για τη ζημία που προκλήθηκε από παράβαση του δικαίου της Ένωσης περί ανταγωνισμού είναι ακριβώς οι «επιχειρήσεις» που διέπραξαν την εν λόγω παράβαση.

Κατόπιν της διευκρινίσεως αυτής, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η έννοια της «επιχειρήσεως», κατά το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, καλύπτει κάθε οντότητα που ασκεί οικονομική δραστηριότητα, ανεξαρτήτως του νομικού καθεστώτος της οντότητας αυτής και του τρόπου χρηματοδοτήσεώς της, και προσδιορίζει μια οικονομική μονάδα, έστω και αν από νομικής απόψεως η μονάδα αυτή αποτελείται από περισσότερα φυσικά ή νομικά πρόσωπα.

Συνεπώς, οσάκις οντότητα, που διέπραξε τέτοια παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού της Ένωσης, αποτελεί αντικείμενο νομικής ή οργανωτικής μεταβολής, η μεταβολή αυτή δεν έχει κατ' ανάγκην ως αποτέλεσμα τη δημιουργία νέας επιχειρήσεως απαλλαγμένης της ευθύνης των αντίθετων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορών της προηγούμενης οντότητας αν, από οικονομικής απόψεως, η προηγούμενη και η νέα οντότητα ταυτίζονται. Πράγματι, εάν ορισμένες επιχειρήσεις, που ευθύνονται για τη ζημία που προκλήθηκε από παράβαση των κανόνων της Ένωσης περί ανταγωνισμού, μπορούσαν να αποφύγουν την ευθύνη τους για τον λόγο και μόνον ότι η ταυτότητά τους άλλαξε λόγω αναδιαρθρώσεων, εκχωρήσεων ή άλλων νομικών ή οργανωτικών αλλαγών, θα υπονομευόταν ο σκοπός που επιδιώκεται από το σύστημα αυτό καθώς και η πρακτική αποτελεσματικότητα των εν λόγω κανόνων.

Εν προκειμένω, προκύπτει ότι υφίσταται οικονομική συνέχεια μεταξύ, αφενός, των αποκτωσών εταιριών και, αφετέρου, των εταιριών που συμμετείχαν στην επίμαχη σύμπραξη. Ως εκ τούτου, οι αποκτώσες εταιρίες ανέλαβαν την ευθύνη των τελευταίων αυτών εταιριών όσον αφορά τη ζημία που προκλήθηκε από τη σύμπραξη.

Απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2021 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Sumal (C-882/19, [EU:C:2021:800](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από πρακτική απαγορευόμενη από το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Προσδιορισμός των οντοτήτων που ευθύνονται για την αποκατάσταση της ζημίας – Αγωγή αποζημιώσεως η οποία στρέφεται κατά της θυγατρικής μιας μητρικής εταιρίας και η οποία ασκήθηκε κατόπιν αποφάσεως διαπιστώνουσας τη συμμετοχή της μητρικής και μόνον εταιρίας σε σύμπραξη – Έννοια της “επιχειρήσεως” – Έννοια της “οικονομικής ενότητας”»

Ερμηνεύοντας την έννοια της «επιχειρήσεως» που χρησιμοποιείται στο άρθρο 101 ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο διευκρινίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι θιγόντες από σύμπραξη απαγορευόμενη από το άρθρο αυτό έχουν το δικαίωμα να ασκήσουν αγωγή αποζημιώσεως για την προκληθείσα ζημία κατά της θυγατρικής μιας μητρικής εταιρίας της οποίας η συμμετοχή στην παράβαση αυτή διαπιστώθηκε με απόφαση της Επιτροπής.

Μεταξύ 1997 και 1999 η εταιρία Sumal SL αγόρασε δύο φορτηγά από τη Mercedes Benz Trucks España SL (στο εξής: MBTE), θυγατρική του ομίλου Daimler, της οποίας μητρική εταιρία είναι η Daimler AG.

Με απόφαση της 19ης Ιουλίου 2016³⁴, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαπίστωσε παράβαση, εκ μέρους της Daimler AG, των κανόνων του δικαίου της Ένωσης περί απαγορεύσεως

³⁴ Απόφαση C(2016) 4673 final της Επιτροπής, της 19ης Ιουλίου 2016, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 101 [ΣΛΕΕ] και του άρθρου 53 της συμφωνίας ΕΟΧ (Υπόθεση ΑΤ.39824 – Φορτηγά), περίληψη της οποίας δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* της 6ης Απριλίου 2017 (ΕΕ 2017, C 108, σ. 6).

των συμπράξεων ³⁵, καθόσον η Daimler AG είχε συνάψει, μεταξύ Ιανουαρίου 1997 και Ιανουαρίου 2011, συμφωνίες με δεκατέσσερις άλλους Ευρωπαίους κατασκευαστές φορτηγών για τον καθορισμό των τιμών και την αύξηση των μικτών τιμών των φορτηγών στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΟΧ).

Κατόπιν της αποφάσεως αυτής, η Sumal άσκησε αγωγή αποζημιώσεως κατά της MBTE, με αίτημα την καταβολή ποσού 22 204,35 ευρώ για την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη λόγω της ανωτέρω συμπράξεως. Ωστόσο, η αγωγή της Sumal απορρίφθηκε από το Juzgado de lo Mercantil nº 7 de Barcelona (εμποροδικείο αριθ. 7 Βαρκελώνης, Ισπανία), για τον λόγο ότι η απόφαση της Επιτροπής δεν αφορούσε την MBTE.

Η Sumal άσκησε έφεση κατά της ανωτέρω αποφάσεως ενώπιον του Audiencia Provincial de Barcelona (εφετείου Βαρκελώνης, Ισπανία). Στο πλαίσιο αυτό, το ως άνω δικαστήριο διερωτάται αν είναι δυνατή η άσκηση αγωγής αποζημιώσεως κατά θυγατρικής εταιρίας κατόπιν αποφάσεως της Επιτροπής με την οποία διαπιστώνονται αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού πρακτικές της μητρικής της εταιρίας και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, υπό ποιες προϋποθέσεις είναι δυνατή η άσκηση τέτοιας αγωγής. Ως εκ τούτου, το εν λόγω δικαστήριο αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ανωτέρω ερώτημα.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Κατά πάγια νομολογία, κάθε πρόσωπο δικαιούται να ζητήσει από τις «επιχειρήσεις» που μετείχαν σε σύμπραξη ή σε πρακτικές απαγορευόμενες βάσει του άρθρου 101 ΣΛΕΕ την αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από τις εν λόγω αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού πρακτικές.

Δεδομένου ότι οι εν λόγω αγωγές αποζημιώσεως αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του συστήματος εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού της Ένωσης, όπως άλλωστε και η εφαρμογή των κανόνων αυτών από τις δημόσιες αρχές, η έννοια της «επιχειρήσεως» κατά το άρθρο 101 ΣΛΕΕ δεν μπορεί να έχει διαφορετικό περιεχόμενο στο πλαίσιο της επιβολής προστίμων από την Επιτροπή στις «επιχειρήσεις» (public enforcement) και στο πλαίσιο των αγωγών αποζημιώσεως που ασκούνται κατά των εν λόγω «επιχειρήσεων» ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων (private enforcement).

Επ' αυτού, από το γράμμα του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ προκύπτει ότι οι συντάκτες των Συνθηκών επέλεξαν να χρησιμοποιήσουν την έννοια της «επιχειρήσεως» για τον προσδιορισμό του αυτουργού παραβάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού στον οποίο επιβάλλονται κυρώσεις δυνάμει της ως άνω διατάξεως και όχι άλλες έννοιες, όπως εκείνη της «εταιρίας» ή του «νομικού προσώπου».

Ομοίως, από την οδηγία 2014/104, και ιδίως από το άρθρο της 2, σημείο 2, προκύπτει ότι ο νομοθέτης όρισε τον «παραβάτη», ο οποίος, κατά την οδηγία, φέρει την ευθύνη

³⁵ Άρθρο 101 ΣΛΕΕ και άρθρο 53 της Συμφωνίας ΕΟΧ.

για την αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από την καταλογιστέα σε αυτόν παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού, ως «[την] επιχείρηση ή [την] ένωση επιχειρήσεων που τέλεσε την παράβαση του δικαίου ανταγωνισμού».

Κατά δε τη νομολογία του Δικαστηρίου, η έννοια της «επιχειρήσεως», κατά το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, καλύπτει κάθε φορέα ο οποίος ασκεί οικονομική δραστηριότητα, ανεξαρτήτως του νομικού καθεστώτος που τον διέπει και του τρόπου χρηματοδοτήσεώς του, και επομένως προσδιορίζει μια οικονομική ενότητα, έστω και αν από νομικής απόψεως η ενότητα αυτή αποτελείται από περισσότερα φυσικά ή νομικά πρόσωπα.

Όταν διαπιστώνεται ότι εταιρία η οποία ανήκει σε μια τέτοια οικονομική ενότητα παρέβη το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, οπότε η «επιχείρηση» της οποίας αποτελεί μέρος διέπραξε την παράβαση της εν λόγω διατάξεως, η έννοια της «επιχειρήσεως» και, μέσω αυτής, η έννοια της «οικονομικής ενότητας» συνεπάγονται αυτοδικαίως αλληλέγγυα ευθύνη μεταξύ των οντοτήτων που απαρτίζουν την οικονομική ενότητα κατά το χρονικό σημείο διαπράξεως της παραβάσεως.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει, επιπλέον, ότι η έννοια της «επιχειρήσεως» που χρησιμοποιείται στο άρθρο 101 ΣΛΕΕ συνιστά λειτουργική έννοια, οπότε η οικονομική ενότητα που αποτελεί την «επιχείρηση» πρέπει να προσδιορίζεται υπό το πρίσμα του αντικειμένου της επίμαχης συμφωνίας.

Κατά συνέπεια, όταν διαπιστώνεται παράβαση του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ εκ μέρους μητρικής εταιρίας, ο ζημιωθείς από την παράβαση αυτή δύναται να ζητήσει την αναγνώριση της αστικής ευθύνης της θυγατρικής της μητρικής εταιρίας, υπό την προϋπόθεση ότι αποδεικνύει ότι, λαμβανομένων υπόψη, αφενός, των οικονομικών, οργανωτικών και νομικών δεσμών μεταξύ των δύο αυτών νομικών οντοτήτων και, αφετέρου, της υπάρξεως συγκεκριμένου συνδέσμου μεταξύ της οικονομικής δραστηριότητας της θυγατρικής εταιρίας και του αντικειμένου της παραβάσεως για την οποία καταλογίστηκε ευθύνη στη μητρική, η θυγατρική συνιστούσε οικονομική ενότητα με τη μητρική εταιρία.

III. Κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων σε εθνικές διαδικασίες

1. Διαταγή κοινοποίησης αποδεικτικών στοιχείων τα οποία έχει υπό τον έλεγχό του ο εναγόμενος ή τρίτος

Απόφαση της 10ης Νοεμβρίου 2022, PACCAR κ.λπ. (C-163/21, [EU:C:2022:863](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από πρακτική απαγορευόμενη από το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Αθέμιτες συμφωνίες για τον καθορισμό των τιμών και την αύξηση των μικτών τιμών των φορτηγών στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΟΧ) – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Κανόνες που διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 22, παράγραφος 2 – Δυνατότητα εφαρμογής *ratione temporis* – Άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο – Έννοια των σχετικών αποδεικτικών στοιχείων τα οποία ο εναγόμενος ή τρίτος έχει υπό τον έλεγχό του – Άρθρο 5, παράγραφος 2 – Κοινοποίηση συγκεκριμένων αποδεικτικών στοιχείων ή σχετικών κατηγοριών αποδεικτικών στοιχείων βάσει ευλόγως διαθέσιμων στοιχείων για πραγματικά περιστατικά – Άρθρο 5, παράγραφος 3 – Εξέταση του αναλογικού χαρακτήρα του αιτήματος κοινοποίησης αποδεικτικών στοιχείων – Στάθμιση των εννόμων συμφερόντων των διαδίκων και των τρίτων – Έκταση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τις διατάξεις αυτές»

Με την απόφαση αυτή, της οποίας το πραγματικό και νομικό πλαίσιο εκτέθηκε ανωτέρω ³⁶, το Δικαστήριο ερμήνευσε το άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/104 υπό την έννοια ότι αίτημα κοινοποίησης αποδεικτικών στοιχείων μπορεί, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να αφορά αποδεικτικά στοιχεία που πρέπει να καταρτιστούν *ex novo* μέσω της συγκέντρωσης ή της ταξινόμησης πληροφοριών τις οποίες έχει υπό τον έλεγχό του ο καθού το αίτημα.

Επ' αυτού, το Δικαστήριο διαπιστώνει αρχικά ότι, μολονότι το γράμμα της διάταξης αυτής οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ένα αίτημα κοινοποίησης αποδεικτικών στοιχείων μπορεί να αφορά μόνον προϋπάρχοντα αποδεικτικά στοιχεία, εντούτοις για την ερμηνεία της πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται και οι σκοποί που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας η εν λόγω διάταξη αποτελεί μέρος.

Όσον αφορά, αφενός, το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/104, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι από τον ορισμό της έννοιας «αποδεικτικά στοιχεία» στο άρθρο 2, σημείο 13, της οδηγίας, κατά τον οποίο αυτή καταλαμβάνει «όλα τα είδη αποδεικτικών στοιχείων που γίνονται δεκτά ενώπιον του επιληφθέντος εθνικού δικαστηρίου, ιδίως έγγραφα και όλα τα άλλα αντικείμενα

³⁶ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. ενότητα Ι.2.2.1 με τίτλο «Διατάξεις που έχουν ως σκοπό να παράσχουν στα εθνικά δικαστήρια τη δυνατότητα να διατάσσουν την κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων».

που περιέχουν πληροφορίες, ανεξάρτητα από το μέσο στο οποίο αυτές είναι αποθηκευμένες», δεν μπορεί να συναχθεί ότι τα αποδεικτικά στοιχεία των οποίων ζητείται η κοινοποίηση πρέπει κατ' ανάγκην να αντιστοιχούν σε προϋπάρχοντα «έγγραφα». Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο κρίνει ότι η αναφορά στα αποδεικτικά στοιχεία «υπό τον έλεγχ[ο]» του εναγομένου ή τρίτου απλώς αποτυπώνει την πραγματική κατάσταση που συνίσταται στην προαναφερθείσα ασυμμετρία πληροφόρησης, την οποία ο νομοθέτης της Ένωσης προτίθεται να αντιμετωπίσει.

Κατά το Δικαστήριο, η ανάλυση αυτή επιρρωννύεται από την ερμηνεία του άρθρου 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/104 υπό το πρίσμα των παραγράφων 2 και 3 του ίδιου άρθρου, οι οποίες επιβάλλουν στα εθνικά δικαστήρια την υποχρέωση να διασφαλίζουν την τήρηση της απαίτησης της ειδικότητας του αιτήματος κοινοποίησης αποδεικτικών στοιχείων και της αρχής της αναλογικότητας, αντιστοίχως.

Όσον αφορά, αφετέρου, τον σκοπό που επιδιώκει το άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/104, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η έκδοση της οδηγίας 2014/104 στηρίζεται στη διαπίστωση ότι η καταπολέμηση των αντίθετων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορών με πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των εθνικών αρχών ανταγωνισμού δεν αρκούσε για τη διασφάλιση της πλήρους τήρησης των κανόνων ανταγωνισμού της Ένωσης και ότι, ως εκ τούτου, έπρεπε να διευκολυνθεί η συμβολή των ιδιωτών στην επιβολή χρηματικών κυρώσεων και άρα στην πρόληψη τέτοιων συμπεριφορών. Πλην όμως, στην επίτευξη του σκοπού αυτού συμβάλλουν οι ειδικές εξουσίες οι οποίες πρέπει να αναγνωρίζονται στα εθνικά δικαστήρια προκειμένου να αντιμετωπίζεται η ασυμμετρία πληροφόρησης μεταξύ των διαδίκων.

Υπό το πρίσμα αυτό, το Δικαστήριο κρίνει ότι ο εκ προοιμίου περιορισμός των αποδεικτικών στοιχείων των οποίων μπορεί να ζητηθεί η κοινοποίηση μόνο στα προϋπάρχοντα έγγραφα τα οποία έχει υπό τον έλεγχό του ο ενάγων ή τρίτος θα μπορούσε, σε ορισμένες περιπτώσεις, να αντιστρατεύεται τον κύριο σκοπό της οδηγίας 2014/104.

Εντούτοις, το Δικαστήριο υπογραμμίζει, τέλος, ότι η ανωτέρω ερμηνεία του άρθρου 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/104 ουδόλως θίγει την εφαρμογή του μηχανισμού στάθμισης των εμπλεκόμενων συμφερόντων, όπως αυτός προκύπτει από τις παραγράφους 2 και 3 του ίδιου άρθρου. Πράγματι, δεδομένου ότι η εφαρμογή των διατάξεων της οδηγίας πρέπει να γίνεται τηρουμένων των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των αρχών που αναγνωρίζονται από τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εναπόκειται στα επιλαμβανόμενα εθνικά δικαστήρια να περιορίζουν την κοινοποίηση σε αποδεικτικά στοιχεία τα οποία είναι κρίσιμα, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας και αναγκαία, λαμβανομένων υπόψη των θεμιτών συμφερόντων και των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθού το αίτημα κοινοποίησης, σύμφωνα με το άρθρο 5, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας.

Επομένως, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/104 έχει την έννοια ότι τα υπό τον έλεγχό του εναγομένου ή τρίτου σχετικά αποδεικτικά στοιχεία των οποίων την κοινοποίηση μπορούν να διατάξουν τα εθνικά δικαστήρια δεν περιορίζονται μόνο στα προϋπάρχοντα έγγραφα που αυτοί έχουν υπό τον έλεγχό τους, αλλά σε αυτά περιλαμβάνονται και τα έγγραφα τα οποία ο καθού το αίτημα κοινοποίησης αποδεικτικών στοιχείων πρέπει να καταρτίσει *ex novo*, συγκεντρώνοντας ή ταξινομώντας πληροφορίες, στοιχεία ή δεδομένα που έχει υπό τον έλεγχό του, υπό την επιφύλαξη της αυστηρής τήρησης, από τα δικαστήρια αυτά, των παραγράφων 2 και 3 του εν λόγω άρθρου οι οποίες επιβάλλουν στα επιλαμβανόμενα εθνικά δικαστήρια την υποχρέωση να περιορίζουν την κοινοποίηση σε αποδεικτικά στοιχεία τα οποία είναι κρίσιμα, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας και αναγκαία, λαμβανομένων υπόψη των θεμιτών συμφερόντων και των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθού το αίτημα κοινοποίησης.

2. Διαταγή κοινοποίησης αποδεικτικών στοιχείων σε περίπτωση διαδικασίας που εκκρεμεί ενώπιον της Επιτροπής

Απόφαση της 12ης Ιανουαρίου 2023, *RegioJet* (C-57/21, [EU:C:2023:6](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης – Κανόνες που διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Άρθρα 5 και 6 – Κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων – Αποδεικτικά στοιχεία που περιλαμβάνονται στον φάκελο αρχής ανταγωνισμού – Διαδικασία η οποία εκκρεμεί ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και αφορά παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού – Εθνική διαδικασία που αφορά αγωγή αποζημίωσης για την ίδια παράβαση – Προϋποθέσεις κοινοποίησης των αποδεικτικών στοιχείων»

Με την απόφαση αυτή, της οποίας το πραγματικό και νομικό πλαίσιο εκτέθηκε ανωτέρω ³⁷, το Δικαστήριο διευκρινίζει τους όρους υπό τους οποίους ένα εθνικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται αγωγής αποζημίωσης για ζημία προκληθείσα από σύμπραξη μπορεί να διατάξει την κοινοποίηση των κρίσιμων αποδεικτικών στοιχείων παρά την αναστολή της δίκης λόγω εκκρεμούς διαδικασίας ενώπιον της Επιτροπής σχετικά με την επίμαχη σύμπραξη.

Επ' αυτού, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι οι εφαρμοστέες διατάξεις σχετικά με την κοινοποίηση εγγράφων οι οποίες περιέχονται στα άρθρα 5 έως 8 της οδηγίας 2014/104

³⁷ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. ενότητα Ι.2.2.1 με τίτλο «Διατάξεις που έχουν ως σκοπό να παράσχουν στα εθνικά δικαστήρια τη δυνατότητα να διατάξουν την κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων».

αντανακλούν τη στάθμιση μεταξύ, αφενός, της αποτελεσματικότητας των δράσεων των αρμόδιων για τον ανταγωνισμό αρχών και, αφετέρου, της αποτελεσματικότητας των αγωγών αποζημίωσης που ασκούν τα πρόσωπα τα οποία θεωρούν ότι έχουν ζημιωθεί από αντίθετες προς τον ανταγωνισμό πρακτικές.

Επομένως, μολονότι η οδηγία 2014/104, λαμβανομένης υπόψη της ασύμμετρης πληροφόρησης που χαρακτηρίζει συχνά τις διαφορές από αγωγές αποζημίωσης για την αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε λόγω παραβάσεων του δικαίου του ανταγωνισμού, αποσκοπεί στη βελτίωση της πρόσβασης των ζημιωθέντων από συμπεριφορές αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού στα αποδεικτικά στοιχεία, οριοθετεί επίσης αυστηρά την πρόσβαση στα στοιχεία αυτά.

Πρώτον, το άρθρο 5 της οδηγίας 2014/104 θεσπίζει ορισμένους γενικούς κανόνες για την κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων στο πλαίσιο των διαδικασιών που αφορούν αγωγές αποζημίωσης για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου του ανταγωνισμού.

Δεύτερον, το άρθρο 6 της οδηγίας αυτής προβλέπει ειδικούς κανόνες για την κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων που περιλαμβάνονται στον φάκελο αρχής ανταγωνισμού, από τους οποίους προκύπτει, μεταξύ άλλων, διαφοροποιημένο επίπεδο προστασίας ανάλογα με τις ζητούμενες πληροφορίες και την ανάγκη διαφυλάξεως της αποτελεσματικότητας των διαδικασιών δημόσιας επιβολής. Πράγματι, η διάταξη αυτή διακρίνει μεταξύ πλειόνων κατηγοριών αποδεικτικών στοιχείων.

Τρίτον, επισημαίνεται ότι, όπως προκύπτει από το άρθρο 5, παράγραφος 3, και το άρθρο 6, παράγραφος 4, η οδηγία 2014/104 προβλέπει ειδικό καθεστώς για τις αιτήσεις κοινοποίησης αποδεικτικών στοιχείων στο πλαίσιο του οποίου οι αιτήσεις αυτές δεν γίνονται αυτομάτως δεκτές, αλλά εξετάζονται υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας και λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων και των εμπλεκόμενων εννόμων συμφερόντων. Επομένως, το επιληφθέν εθνικό δικαστήριο καλείται να ασκήσει αυστηρό έλεγχο αναλογικότητας, λαμβάνοντας παράλληλα, ενδεχομένως, υπόψη τις παρατηρήσεις που μπορεί να του υποβάλει η οικεία αρχή ανταγωνισμού, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 11, της οδηγίας 2014/104.

Υπό το πρίσμα των ως άνω διευκρινίσεων, το Δικαστήριο εξετάζει, κατ' αρχάς, το προδικαστικό ερώτημα αν εθνικό δικαστήριο ενώπιον του οποίου εκκρεμεί αγωγή αποζημίωσης λόγω παραβάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού μπορεί να διατάξει την κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων, αναστέλλοντας συγχρόνως τη δίκη λόγω του ότι έχει κινηθεί διοικητική διαδικασία που δεν έχει ακόμη περατωθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Συναφώς, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι το άρθρο 16, παράγραφος 1, του κανονισμού 1/2003 επιβάλλει, βεβαίως, στα εθνικά δικαστήρια να αποφεύγουν να λαμβάνουν αποφάσεις που ενδέχεται να συγκρούονται με απόφαση την οποία σκοπεύει να λάβει η Επιτροπή στο πλαίσιο διαδικασίας που έχει κινήσει και, προς τον σκοπό αυτόν, τους επιβάλλει να εκτιμούν αν είναι αναγκαία η αναστολή της δίκης. Εντούτοις, από το σύνολο των διατάξεων της οδηγίας 2014/104 προκύπτει ότι η οδηγία

δεν επιβάλλει επιπλέον στα εθνικά δικαστήρια την υποχρέωση να αναστέλλουν την εκδίκαση εκκρεμών ενώπιόν τους αγωγών αποζημίωσης λόγω παραβάσεων των κανόνων ανταγωνισμού, επειδή έχει κινηθεί ενώπιον της Επιτροπής διαδικασία η οποία αφορά τις ίδιες παραβάσεις.

Επ' αυτού, το Δικαστήριο διευκρινίζει επίσης ότι, όταν ένα δικαστήριο διατάσσει την εκ μέρους των διαδίκων ή τρίτων κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων στο πλαίσιο αγωγής αποζημίωσης της οποίας η εκδίκαση αναστάλλεται λόγω της κίνησης διαδικασίας εκ μέρους της Επιτροπής, το εν λόγω δικαστήριο δεν λαμβάνει, κατ' αρχήν, απόφαση η οποία ενδέχεται να συγκρούεται με απόφαση που σκοπεύει να εκδώσει η Επιτροπή.

Εντούτοις, το εθνικό δικαστήριο πρέπει να περιορίζει την κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων σε ό,τι είναι απολύτως κρίσιμο, αναλογικό και αναγκαίο, μεριμνώντας συγχρόνως ώστε η κοινοποίηση αυτή να μην επηρεάζει αδικαιολόγητα την υπό εξέλιξη έρευνα της Επιτροπής. Προς τούτο, οφείλει να εξετάζει επισταμένως την κρισιμότητα των ζητούμενων αποδεικτικών στοιχείων, τον σύνδεσμο μεταξύ των στοιχείων αυτών και του υποβληθέντος αποζημιωτικού αιτήματος και το ζήτημα αν τα ζητούμενα αποδεικτικά στοιχεία είναι επαρκώς ορισμένα καθώς και αν η κοινοποίησή τους συνάδει με την αρχή της αναλογικότητας. Στο πλαίσιο αυτό, το εθνικό δικαστήριο πρέπει επίσης να λαμβάνει υπόψη αν έχει ανασταλεί ή όχι η εκδίκαση της αγωγής αποζημίωσης.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η αναστολή της εθνικής διοικητικής διαδικασίας έως ότου η Επιτροπή περατώσει την έρευνα στην οικεία υπόθεση συνιστά απλώς προσωρινό μέτρο το οποίο δεν μπορεί να εξομοιωθεί με περάτωση της διαδικασίας αυτής.

Το Δικαστήριο διευκρινίζει, επιπλέον, ότι εθνική νομοθεσία η οποία περιορίζει προσωρινά την κοινοποίηση όλων των πληροφοριών που υποβάλλονται κατά τη διάρκεια διοικητικής διαδικασίας στον τομέα του ανταγωνισμού δεν είναι σύμφωνη με το άρθρο 6, παράγραφος 5, στοιχείο α', και το άρθρο 6, παράγραφος 9, της οδηγίας 2014/104.

Πράγματι, από το γράμμα του άρθρου 6, παράγραφος 5, της οδηγίας 2014/104, σε συνδυασμό με την αιτιολογική της σκέψη 25, προκύπτει σαφώς ότι η προσωρινή προστασία που παρέχεται δυνάμει της διάταξης αυτής δεν αφορά κάθε πληροφορία που υποβλήθηκε σε αρχή ανταγωνισμού, αλλά μόνον τις πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν ειδικά για τους σκοπούς διαδικασίας την οποία κίνησε η εν λόγω αρχή.

Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται από τη συστηματική ερμηνεία της οδηγίας 2014/104. Συναφώς, το Δικαστήριο υπογραμμίζει, μεταξύ άλλων, ότι αν επιτρεπόταν στα κράτη μέλη να διευρύνουν την κατηγορία των πληροφοριών των οποίων η κοινοποίηση μπορεί να διαταχθεί μόνο μετά την περάτωση της διαδικασίας, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 5, της οδηγίας αυτής, τούτο θα περιόριζε την κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων, αντιθέτως προς τη λογική που διέπει το άρθρο 5,

παράγραφος 8, της εν λόγω οδηγίας, το οποίο επιτρέπει ρητώς στα κράτη μέλη να θεσπίζουν κανόνες που θα διευρύνουν την κατηγορία των κοινοποιούμενων αποδεικτικών στοιχείων.

Τέλος, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι η οδηγία 2014/104 δεν εμποδίζει το εθνικό δικαστήριο να διατάξει, κατ' εφαρμογήν δικονομικού μέσου του εθνικού δικαίου, την κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων με μοναδικό σκοπό να τεθούν υπό δικαστική μεσεγγύηση και να κοινοποιηθούν μόνον αφού εξακριβώσει αν η κοινοποίησή τους πρέπει να γίνει μετά την περάτωση μιας εν εξελίξει διοικητικής διαδικασίας. Πράγματι, υπό την προϋπόθεση τηρήσεως των απαιτήσεων που απορρέουν από την αρχή της αναλογικότητας, ένα τέτοιο δικονομικό μέσο είναι ικανό να συμβάλει στην αποτελεσματικότητα των αγωγών αποζημίωσης λόγω παραβάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού, διατηρώντας παράλληλα την προστασία της οποίας τυγχάνουν ορισμένα αποδεικτικά στοιχεία βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 5, της οδηγίας 2014/104.

3. Υποχρέωση του αιτούντος την έκδοση διαταγής να θεμελιώσει το εκ πρώτης όψεως βάσιμο της αξίωσής του για αποζημίωση

Απόφαση της 29ης Ιανουαρίου 2026, *Meliá Hotels International* (C-286/24, [EU:C:2026:49](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Άρθρο 5, παράγραφος 1 – Πεδίο εφαρμογής – Ειδική αναγνωριστική αγωγή για την προσκόμιση εγγράφων πριν από την πιθανή άσκηση αγωγής αποζημίωσης – Εκτίμηση του εκ πρώτης όψεως βασίμου της αξίωσης αποζημίωσης»

Με την απόφαση αυτή, της οποίας το πραγματικό και νομικό πλαίσιο εκτέθηκε ανωτέρω ³⁸, το Δικαστήριο εξετάζει, επιπλέον, το προδικαστικό ερώτημα με το οποίο ζητείται να διευκρινιστεί αν η προϋπόθεση του άρθρου 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/104, βάσει της οποίας η απόκτηση των ζητηθέντων αποδεικτικών στοιχείων εξαρτάται από την υποβολή, εκ μέρους του αιτούντος, τεκμηριωμένης αιτιολόγησης ώστε να θεμελιώνεται το εκ πρώτης όψεως βάσιμο της αξίωσής του για αποζημίωση, πληρούται σε περίπτωση ύπαρξης απόφασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με την οποία διαπιστώνεται παράβαση του δικαίου ανταγωνισμού της Ένωσης υπό τη μορφή κάθετου περιορισμού ως εκ του αντικειμένου.

³⁸ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. ενότητα Ι.1 με τίτλο «Καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής».

Συναφώς, το Δικαστήριο παρατηρεί κατ' αρχάς ότι το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104 απαιτεί, κατ' ουσίαν, από τον ζημιωθέντα από παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού να υποβάλει, προς στήριξη του αιτήματός του για τη γνωστοποίηση αποδεικτικών στοιχείων, τεκμηριωμένη αιτιολόγηση που περιέχει ευλόγως διαθέσιμα στοιχεία για πραγματικά περιστατικά και επαρκή αποδεικτικά στοιχεία ούτως ώστε να πιθανολογείται το βάσιμο της αξίωσης αποζημίωσής του, δηλαδή η ύπαρξη παράβασης, ζημίας και αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της παράβασης και της ζημίας.

Όσον αφορά την απόδειξη της εκ πρώτης όψεως ύπαρξης της παράβασης, το Δικαστήριο επισημαίνει, εν συνεχεία, ότι η απόφαση της Επιτροπής με την οποία διαπιστώνεται παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ παρέχει στο εθνικό δικαστήριο τη δυνατότητα να διαπιστώσει ότι η παράβαση αποδεικνύεται και, κατά μείζονα λόγο, ότι πιθανολογείται, δεδομένου ότι τα εθνικά δικαστήρια δεν μπορούν να λαμβάνουν αποφάσεις που συγκρούονται με μια τέτοια απόφαση. Αντιθέτως, αυτή καθεαυτήν η ως άνω απόφαση δεν αρκεί ώστε να θεμελιώνεται το εκ πρώτης όψεως βάσιμο της αξίωσης αποζημίωσης σε κάθε περίπτωση. Προς τον σκοπό αυτό, πρέπει ακόμη να αποδειχθεί η εκ πρώτης όψεως ύπαρξη ζημίας και αιτιώδους συνάφειας.

Όσον αφορά την απόδειξη της εκ πρώτης όψεως ύπαρξης ζημίας, το Δικαστήριο υπενθυμίζει εξάλλου ότι το άρθρο 17, παράγραφος 2, της οδηγίας 2014/104 θεσπίζει μαχητό τεκμήριο υπέρ της ύπαρξης ζημίας που προήλθε από σύμπραξη η οποία, όπως προκύπτει από το άρθρο 2, σημείο 14, της εν λόγω οδηγίας, πρέπει να νοείται ως οριζόντιος περιορισμός του ανταγωνισμού μεταξύ δύο ή περισσότερων ανταγωνιστών. Επομένως ένα τέτοιο μαχητό τεκμήριο δεν μπορεί να ισχύει σε περίπτωση κάθετου περιορισμού του ανταγωνισμού στον οποίο εμπλέκονται μη ανταγωνίστριες επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται σε διαφορετικά επίπεδα της αλυσίδας παραγωγής ή διανομής.

Κατά συνέπεια, μολονότι, εφόσον υπάρχει απόφαση της Επιτροπής με την οποία διαπιστώνεται απαγορευόμενη σύμπραξη, πρέπει να θεωρείται αποδεδειγμένη η εκ πρώτης όψεως ύπαρξη ζημίας προκληθείσας από την παράβαση, πλην της περιπτώσεως ανατροπής του τεκμηρίου από τον εναγόμενο, εντούτοις τούτο δεν συμβαίνει σε περίπτωση ύπαρξης απόφασης της Επιτροπής με την οποία διαπιστώνεται παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ υπό τη μορφή κάθετου περιορισμού, έστω και αν πρόκειται για περιορισμό του ανταγωνισμού ως εκ του αντικειμένου. Τούτου λεχθέντος, μια τέτοια απόφαση μπορεί να περιλαμβάνει στοιχεία χρήσιμα για την εκτίμηση της εκ πρώτης όψεως ύπαρξης ζημίας και αιτιώδους συνάφειας.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104 έχει την έννοια ότι μια απόφαση της Επιτροπής με την οποία διαπιστώνεται η ύπαρξη παράβασης του ενωσιακού δικαίου του ανταγωνισμού υπό τη μορφή κάθετου περιορισμού ως εκ του αντικειμένου δεν αρκεί ώστε να πιθανολογείται το βάσιμο μιας αξίωσης αποζημίωσης, δεδομένου ότι προς τούτο απαιτείται η απόδειξη όχι μόνο της εκ πρώτης όψεως ύπαρξης της εν λόγω παράβασης, η οποία προκύπτει από την απόφαση της Επιτροπής, αλλά και της εκ

πρώτης όψεως ύπαρξης ζημίας καθώς και αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της παράβασης και της ζημίας. Η ως άνω απάντηση δεν μεταβάλλεται λόγω του γεγονότος ότι η απόφαση αυτή εκδόθηκε κατόπιν διεξαγωγής διαδικασίας διευθέτησης.

Τέλος, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η απόδειξη του εκ πρώτης όψεως βασίμου μιας αξίωσης αποζημίωσης, κατά την έννοια του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104, δεν προϋποθέτει απόδειξη του ότι οι προϋποθέσεις στοιχειοθέτησης ευθύνης για παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού είναι περισσότερο πιθανό να συντρέχουν παρά να μη συντρέχουν. Αρκεί να αποδείξει ο αιτών ότι η θέση ότι οι προϋποθέσεις αυτές συντρέχουν είναι ευλόγως υποστηρίξιμη.

Υπογραμμίζοντας ότι η κατά το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104 έννοια του εκ πρώτης όψεως βασίμου πρέπει να ερμηνεύεται αυτοτελώς στο δίκαιο της Ένωσης, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά το σύνηθες νόημά της, η έννοια του εκ πρώτης όψεως βασίμου της αξίωσης αποζημίωσης δεν απαιτεί να καταδεικνύεται η ύπαρξη ενός ιδιαιτέρως υψηλού βαθμού πιθανότητας να συντρέχουν οι προϋποθέσεις στοιχειοθέτησης ευθύνης, αλλά υποδηλώνει αντιθέτως ότι αναγκαία και επαρκής προϋπόθεση είναι το να πειστεί το εθνικό δικαστήριο που αποφαινεται επί του αιτήματος για τη γνωστοποίηση αποδεικτικών στοιχείων ότι η θέση ότι οι τρεις αυτές προϋποθέσεις συντρέχουν είναι ευλόγως υποστηρίξιμη.

Η ερμηνεία αυτή επιβεβαιώνεται από τη συστηματική ανάλυση της έννοιας του κατά το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104 εκ πρώτης όψεως βασίμου της αξίωσης αποζημίωσης. Πράγματι, αφενός, στο πλαίσιο της όλης οικονομίας της διάταξης αυτής, ερμηνευόμενης υπό το πρίσμα ιδίως των αιτιολογικών σκέψεων 6, 14 και 15 της οδηγίας, η απόδειξη του εκ πρώτης όψεως βασίμου της αξίωσης αποζημίωσης δεν συνεπάγεται την επιδίκαση αποζημίωσης στο πλαίσιο αγωγής επί της ουσίας, αλλά την έκδοση διαταγής περί προηγούμενης γνωστοποίησης αποδεικτικών στοιχείων, η οποία είναι απαραίτητη για την αποτελεσματικότητα μιας τέτοιας αγωγής. Επομένως, το επίπεδο απόδειξης που απαιτείται για την απόκτηση των αποδεικτικών στοιχείων που είναι αναγκαία για τους σκοπούς της αγωγής επί της ουσίας πρέπει να είναι χαμηλότερο από εκείνο που απαιτείται για τη διαπίστωση της συνδρομής των προϋποθέσεων στοιχειοθέτησης ευθύνης στο πλαίσιο της επί της ουσίας εκδίκασης της υπόθεσης.

Αφετέρου, από το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104 και από την αιτιολογική σκέψη 16 της εν λόγω οδηγίας προκύπτει ότι το γεγονός ότι το εκ πρώτης όψεως βάσιμο της αξίωσης αποζημίωσης πρέπει να τεκμηριώνεται βάσει μόνον εκείνων των στοιχείων ως προς τα πραγματικά περιστατικά και των αποδεικτικών στοιχείων τα οποία έχει ευλόγως στη διάθεσή του ο αιτών αντικατοπτρίζει τη βούληση του νομοθέτη της Ένωσης να μην επιβαρύνει τον αιτούντα με υπέρμετρο βάρος απόδειξης αλλά να απαιτήσει απλώς από τον αιτούντα να υποστηρίξει κατά πιστευτό τρόπο ότι μια παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού τού προκάλεσε ζημία.

Κατά το Δικαστήριο, η ερμηνεία αυτή είναι επίσης η μόνη που συμβιβάζεται με τους σκοπούς της οδηγίας 2014/104 οι οποίοι συνίστανται, ειδικότερα, στην αντιμετώπιση της ασυμμετρίας πληροφόρησης η οποία χαρακτηρίζει την άσκηση αγωγών αποζημίωσης για παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού. Πράγματι, τα αποδεικτικά στοιχεία που απαιτούνται για την απόδειξη του βασίμου μιας αξίωσης αποζημίωσης συχνά ευρίσκονται στην αποκλειστική κατοχή του αντιδίκου ή τρίτων και δεν είναι γνωστά ούτε διαθέσιμα σε επαρκή βαθμό στον ενάγοντα.

Το να υποχρεώνεται όμως ο αιτών να αποδείξει, προς στήριξη του αιτήματός του για τη γνωστοποίηση των αποδεικτικών στοιχείων που είναι αναγκαία για τους σκοπούς της αγωγής του αποζημίωσης, ότι οι προϋποθέσεις στοιχειοθέτησης ευθύνης για παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού είναι περισσότερο πιθανό να συντρέχουν παρά να μη συντρέχουν θα συνιστούσε αυστηρή νομική απαίτηση ικανή να δυσχεράνει αδικαιολόγητα την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματός του αποζημίωσης. Μια τέτοια απαίτηση όσον αφορά την απόδειξη θα ήταν ασυμβίβαστη με τον σκοπό της διευκόλυνσης της άσκησης των αγωγών αποζημίωσης, δεδομένου ότι το απαιτούμενο επίπεδο απόδειξης θα ήταν τέτοιο ώστε να καθιστά την άσκηση της αγωγής αποζημίωσης σχεδόν αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή για τον ενάγοντα.

Επομένως, οι σκοποί της οδηγίας 2014/104 συνηγορούν υπέρ της ερμηνείας, τόσο της έννοιας του εκ πρώτης όψεως βασίμου της αξίωσης αποζημίωσης όσο και του βάρους απόδειξης με το οποίο επιβαρύνεται ο αιτών, υπό την έννοια ο τελευταίος οφείλει, βάσει των στοιχείων τα οποία έχει ευλόγως στη διάθεσή του, να πείσει το εθνικό δικαστήριο που αποφαινεται επί του αιτήματός του για τη γνωστοποίηση αποδεικτικών στοιχείων ότι η θέση ότι συντρέχουν οι τρεις σωρευτικές προϋποθέσεις για τη στοιχειοθέτηση ευθύνης λόγω παράβασης του δικαίου του ανταγωνισμού είναι ευλόγως υποστηρίξιμη.

4. Περιορισμοί στην κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων που περιλαμβάνονται στον φάκελο αρχής ανταγωνισμού: δηλώσεις επιεικούς μεταχείρισης και υπομνήματα για διακανονισμό

Απόφαση της 30ής Οκτωβρίου 2025, FL und KM Baugesellschaft και S (C-2/23, [EU:C:2025:848](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Άρθρο 101 ΣΛΕΕ – Πρακτική αποτελεσματικότητα – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Κανόνες που διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 6, παράγραφοι 6 και 7 – Άρθρο 7, παράγραφος 1 – Οδηγία 2019/1/ΕΕ – Παροχή αρμοδιοτήτων στις αρχές ανταγωνισμού των κρατών μελών ώστε να επιβάλλουν αποτελεσματικότερα τους κανόνες και για τη διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς – Άρθρο 31, παράγραφος 3 – Πεδίο εφαρμογής – Μηχανισμός αμοιβαίας διοικητικής και δικαστικής συνδρομής μεταξύ των εθνικών αρχών – Διαβίβαση του φακέλου

αρχής ανταγωνισμού σε αρχή που διεξάγει ποινική έρευνα – Συμπερίληψη στην ποινική δικογραφία των δηλώσεων επιεικούς μεταχείρισης και των υπομνημάτων για διακανονισμό, καθώς και των παραρτημάτων τους – Πρόσβαση των κατηγορουμένων και των λοιπών εμπλεκομένων στη διαδικασία ποινικής έρευνας στα έγγραφα αυτά»

Με την απόφαση αυτή, της οποίας το πραγματικό και νομικό πλαίσιο εκτέθηκε ανωτέρω ³⁹, το Δικαστήριο αποφασίζει τα όρια της προστασίας έναντι της κοινοποίησης της οποίας απολαύουν οι δηλώσεις επιεικούς μεταχείρισης που υποβάλλουν οι επιχειρήσεις ή τα υπομνήματα για διακανονισμό σχετικά με συμπράξεις στις οποίες αυτές συμμετείχαν και οι οποίες προκάλεσαν ζημία σε τρίτους.

Επ' αυτού, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι το άρθρο 31, παράγραφος 3, της οδηγίας 2019/1 προβλέπει προστασία των δηλώσεων επιεικούς μεταχείρισης και των υπομνημάτων για διακανονισμό η οποία πρέπει να διασφαλίζεται ανεξαρτήτως του πλαισίου εντός του οποίου χρησιμοποιούνται οι εν λόγω δηλώσεις και τα εν λόγω υπομνήματα.

Πιο συγκεκριμένα, από το άρθρο 31, παράγραφος 3, της οδηγίας προκύπτει ότι το δίκαιο ανταγωνισμού της Ένωσης επιτρέπει την πρόσβαση στις δηλώσεις επιεικούς μεταχείρισης και στα υπομνήματα για διακανονισμό που καταρτίστηκαν στο πλαίσιο διαδικασίας εφαρμογής την οποία διεξήγαγε η εθνική αρχή ανταγωνισμού μόνο στους διαδίκους και μόνο για τους σκοπούς της άσκησης των δικαιωμάτων υπεράσπισής τους.

Πλην όμως, ο όρος «διάδικοι» που χρησιμοποιείται στην εν λόγω διάταξη δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι περιλαμβάνει και τους ζημιωθέντες που ενδέχεται να ασκήσουν αγωγή αποζημιώσεως.

Επομένως, η εν λόγω διάταξη θα καθίστατο κενή περιεχομένου αν το εθνικό δίκαιο δεν προέβλεπε ότι οι δηλώσεις επιεικούς μεταχείρισης και τα υπομνήματα για διακανονισμό απολαύουν, μετά τη διαβίβαση κατ' εφαρμογήν μηχανισμού διοικητικής συνδρομής, των εγγράφων αυτών στις ποινικές αρχές στο πλαίσιο διαδικασίας ποινικής έρευνας διεξαγόμενης από αυτές, προστασίας ισοδύναμης με εκείνη που διασφαλίζει για τα έγγραφα αυτά το δίκαιο ανταγωνισμού της Ένωσης και, ειδικότερα, αν κάθε μετέχων στη διαδικασία αυτή, συμπεριλαμβανομένων των ζημιωθέντων που θα μπορούσαν να ασκήσουν αγωγή αποζημιώσεως, είχε πρόσβαση στις εν λόγω δηλώσεις επιεικούς μεταχείρισης και στα εν λόγω υπομνήματα για διακανονισμό.

Δεδομένου ότι μια τέτοια πρόσβαση είναι ικανή να θίξει την πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 31, παράγραφος 3, της οδηγίας 2019/1, δεν μπορεί να χορηγηθεί στους λοιπούς μετέχοντες σε διαδικασία ποινικής έρευνας, πλην των κατηγορουμένων, και, ειδικότερα, στους ζημιωθέντες από τη συγκεκριμένη παράβαση

³⁹ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. ενότητα Ι.1 με τίτλο «Καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής».

του δικαίου του ανταγωνισμού οι οποίοι ζητούν την αποκατάσταση της ζημίας που αυτή τους προξένησε.

Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 31, παράγραφος 3, της οδηγίας 2019/1, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 47, πρώτο και δεύτερο εδάφιο, και του άρθρου 48, παράγραφος 2, του Χάρτη, έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση κατά την οποία, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας που δεν έχει ως αντικείμενο παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού, δικαίωμα πρόσβασης στις δηλώσεις επεικούς μεταχείρισης και στα υπομνήματα για διακανονισμό που καταρτίστηκαν για τους σκοπούς διαδικασίας ενώπιον εθνικής αρχής ανταγωνισμού και διαβιβάστηκαν στις εθνικές ποινικές αρχές έχουν και οι λοιποί μετέχοντες στην ποινική διαδικασία, και ιδίως οι ζημιωθέντες από την παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού οι οποίοι ζητούν την αποκατάσταση της ζημίας που αυτή τους προξένησε.

IV. Εκτίμηση της ζημίας

Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2023, *Tráficos Manuel Ferrer* (C-312/21, [EU:C:2023:99](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από πρακτική απαγορευόμενη από το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ – Απόφαση με την οποία η Επιτροπή διαπίστωσε την ύπαρξη συμφωνιών συμπαιγνιακού χαρακτήρα για τον καθορισμό των τιμών και την αύξηση των μικτών τιμών των φορτηγών στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (EOX) – Κανόνας του εθνικού αστικού δικονομικού δικαίου ο οποίος προβλέπει ότι, όταν η αγωγή γίνεται εν μέρει δεκτή, έκαστος διάδικος φέρει τα δικαστικά έξοδά του, εκτός αν συντρέχει περίπτωση καταχρηστικής συμπεριφοράς – Δικονομική αυτονομία των κρατών μελών – Αρχές της αποτελεσματικότητας και της ισοδυναμίας – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Σκοποί και συνολική ισορροπία – Άρθρο 3 – Δικαίωμα πλήρους αποζημίωσης για την προκληθείσα ζημία – Άρθρο 11, παράγραφος 1 – Εις ολόκληρον ευθύνη των παραβατών του δικαίου του ανταγωνισμού – Άρθρο 17, παράγραφος 1 – Δυνατότητα του εθνικού δικαστηρίου να εκτιμήσει το ύψος της ζημίας – Προϋποθέσεις – Ζημία της οποίας η ποσοτικοποίηση είναι πρακτικά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερής – Άρθρο 22 – Διαχρονική εφαρμογή»

Με την απόφαση αυτή, της οποίας το πραγματικό και νομικό πλαίσιο εκτέθηκε ανωτέρω ⁴⁰, το Δικαστήριο ερμηνεύει το άρθρο 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/14, δυνάμει του οποίου τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι τα εθνικά δικαστήρια έχουν την

⁴⁰ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. ενότητα Ι.1 με τίτλο «Καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής». Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης στην ενότητα Ι.2.3 με τίτλο «Διαχρονική εφαρμογή των διατάξεων της οδηγίας που επιβεβαιώνουν την υφιστάμενη νομολογία».

εξουσία σύμφωνα με τις εθνικές τους διαδικασίες να εκτιμούν το ύψος της ζημίας που προκλήθηκε λόγω συμπεριφοράς αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού, εφόσον διαπιστωθεί ότι ο ενάγων υπέστη ζημία αλλά είναι πρακτικά αδύνατο ή υπερβολικά δυσχερές να ποσοτικοποιηθεί επακριβώς η προκληθείσα ζημία βάσει των διαθέσιμων αποδεικτικών στοιχείων.

Ως προς το ζήτημα αυτό, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν η προβλεπόμενη στη διάταξη αυτή δικαστική εκτίμηση της ζημίας επιτρέπεται υπό περιστάσεις όπως οι εν προκειμένω, στις οποίες, αφενός, ο εναγόμενος παρέσχε στον ενάγοντα πρόσβαση στις πληροφορίες βάσει των οποίων καταρτίστηκε η έκθεση πραγματογνωμοσύνης που προσκόμισε ο εναγόμενος προς αντίκρουση της ύπαρξης ζημίας για την οποία γεννάται υποχρέωση αποζημίωσης, και, αφετέρου, η αγωγή αποζημίωσης στρέφεται κατά ενός μόνον από τους αποδέκτες της απόφασης με την οποία διαπιστώθηκε παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, ο οποίος διέθεσε στο εμπόριο μέρος μόνο των αποκτηθέντων από τον ενάγοντα προϊόντων τα οποία αφορούσε η σύμπραξη.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο υπογραμμίζει κατ' αρχάς ότι το γράμμα του άρθρου 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104 περιορίζει το πεδίο εφαρμογής της δικαστικής εκτίμησης της ζημίας μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες η ποσοτικοποίηση της ζημίας, αφού αποδειχθεί ότι ο ενάγων όντως την υπέστη, είναι πρακτικά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερής.

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το άρθρο 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104 περιλαμβάνεται στα μέτρα για την αντιμετώπιση της ασυμμετρίας πληροφόρησης μεταξύ των ζημιωθέντων από συμπεριφορά αντίθετη προς τους κανόνες του ανταγωνισμού και των επιχειρήσεων που έχουν παραβιάσει το δίκαιο του ανταγωνισμού και προσθέτει ότι αυτό το μέτρο μπορεί να αλληλεπιδρά με άλλα διορθωτικά μέτρα που προβλέπει η οδηγία. Συνεπώς, η αναγκαιότητα διενέργειας δικαστικής εκτίμησης της προκληθείσας ζημίας λόγω συμπεριφοράς αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού μπορεί να εξαρτάται, ειδικότερα, από τη συνέχεια που δόθηκε σε αίτημα του ενάγοντος για την κοινοποίηση αποδεικτικών στοιχείων κατ' εφαρμογήν του άρθρου 5, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/104.

Στο ανωτέρω πλαίσιο, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, λόγω του καίριου ρόλου της διάταξης αυτής στο πλαίσιο της οδηγίας 2014/104, ο εθνικός δικαστής οφείλει, πριν προβεί στην εκτίμηση της ζημίας, να ελέγξει αν ο ενάγων έκανε χρήση της διάταξης. Πράγματι, εφόσον η πρακτική αδυναμία εκτίμησης της ζημίας οφείλεται στην αδράνεια του ενάγοντος, δεν εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να τον υποκαταστήσει ούτε να καλύψει τις παραλείψεις του.

Αντιθέτως, οι περιστάσεις οι οποίες χαρακτηρίζουν την επίμαχη στην κύρια δίκη περίπτωση και στις οποίες αναφέρεται το αιτούν δικαστήριο με τα προδικαστικά ερωτήματά του, ήτοι, αφενός, το γεγονός ότι η Daimler έθεσε τα στοιχεία στα οποία

στηρίχθηκε προκειμένου να αντικρούσει την έκθεση πραγματογνωμοσύνης των εναγόντων της κύριας δίκης στη διάθεση των τελευταίων και, αφετέρου, το γεγονός ότι οι ενάγοντες της κύριας δίκης έστρεψαν την αγωγή κατά ενός μόνον από τους συμμετέχοντες στην παραβατική συμπεριφορά που διαπίστωσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν ασκούν, αυτά καθεαυτά, επιρροή προκειμένου να κριθεί αν επιτρέπεται στο εθνικό δικαστήριο να προβεί στην εκτίμηση της ζημίας κατ' εφαρμογήν του άρθρου 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/104. Ως προς το τελευταίο αυτό ζήτημα, το Δικαστήριο υπενθυμίζει τη νομολογιακή αρχή, την οποία επιβεβαιώνει το άρθρο 11 της οδηγίας 2014/104 και σύμφωνα με την οποία η παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού συνεπάγεται, κατά κανόνα, την αλληλέγγυα και εις ολόκληρον ευθύνη των παραβατών.

V. Καθεστώς των προθεσμιών παραγραφής

Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2022, Volvo και DAF Trucks (C-267/20, [EU:C:2022:494](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Συμπράξεις – Άρθρο 101 ΣΛΕΕ – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Άρθρα 10, 17 και 22 – Αγωγές αποζημίωσης για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Προθεσμία παραγραφής – Μαχητό τεκμήριο περί ζημίας – Ποσοτικοποίηση της προκληθείσας ζημίας – Εκπρόθεσμη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο – Χρονικά όρια εφαρμογής – Ουσιαστικές και δικονομικές διατάξεις»

Εξετάζοντας τη δυνατότητα διαχρονικής εφαρμογής του άρθρου 10 της οδηγίας 2014/104, το οποίο θεσπίζει τους κανόνες σχετικά με την παραγραφή των αξιώσεων αποζημίωσης για παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού, το Δικαστήριο διευκρινίζει με την απόφαση αυτή, της οποίας το πραγματικό και νομικό πλαίσιο εκτέθηκε ανωτέρω ⁴¹, τις απαιτήσεις που απορρέουν από το άρθρο 101 ΣΛΕΕ όσον αφορά τον καθορισμό του χρονικού σημείου έναρξης των εθνικών προθεσμιών παραγραφής του δικαιώματος άσκησης αγωγής αποζημίωσης για παραβάσεις που έπαυσαν πριν από την έναρξη ισχύος της οδηγίας 2014/104.

Δεδομένου ότι η οδηγία 2014/104 μεταφέρθηκε στην ισπανική έννομη τάξη πέντε μήνες μετά τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της στο εσωτερικό δίκαιο, η οποία έληγε στις 27 Δεκεμβρίου 2016, το Δικαστήριο κρίνει ότι, προκειμένου να καθοριστεί η δυνατότητα διαχρονικής εφαρμογής του άρθρου 10 της οδηγίας αυτής στην υπόθεση

⁴¹ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. ενότητα Ι.2.1.1 με τίτλο «Διατάξεις που διέπουν την προθεσμία παραγραφής των αξιώσεων αποζημίωσης». Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης στις ενότητες Ι.2.1.3 με τίτλο «Διατάξεις που καθιερώνουν μαχητό τεκμήριο σχετικά με την ύπαρξη ζημίας απορρέουσας από σύμπραξη» και Ι.2.2.2 με τίτλο «Διατάξεις που διέπουν την ποσοτικοποίηση της ζημίας».

της κύριας δίκης, πρέπει να εξακριβωθεί αν η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης κατάσταση είχε διαμορφωθεί πριν από τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο ή αν η κατάσταση αυτή εξακολουθεί να παράγει τα αποτελέσματά της μετά τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς. Ειδικότερα, το Δικαστήριο εκτιμά ότι πρέπει να εξεταστεί αν, κατά την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 2014/104, ήτοι στις 27 Δεκεμβρίου 2016, είχε παρέλθει η προθεσμία παραγραφής που ίσχυε για την επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης κατάσταση, όπερ προϋποθέτει τον προσδιορισμό του χρονικού σημείου έναρξης αυτής της προθεσμίας παραγραφής. Το ισπανικό δίκαιο που ίσχυε κατά τον χρόνο εκείνο προέβλεπε ότι η ενιαύσια προθεσμία παραγραφής άρχιζε να τρέχει από το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο ζημιωθείς λάμβανε γνώση των γενεσιουργών της ευθύνης γεγονότων.

Μολονότι απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να καθορίσει την ημερομηνία κατά την οποία ο RM έλαβε γνώση των γεγονότων αυτών εν προκειμένω, το δικαστήριο αυτό οφείλει εντούτοις να ερμηνεύσει τις εφαρμοστέες εθνικές διατάξεις, στο μέτρο του δυνατού, υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης και, ειδικότερα, του γράμματος και του σκοπού του άρθρου 101 ΣΛΕΕ.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι από την αρχή της αποτελεσματικότητας προκύπτει ότι οι εθνικές προθεσμίες παραγραφής του δικαιώματος άσκησης αγωγής αποζημίωσης για παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού δεν μπορούν να αρχίσουν να τρέχουν πριν από την παύση της παράβασης και πριν ο ζημιωθείς λάβει γνώση ή μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι έχει λάβει γνώση των αναγκών για την άσκηση της αγωγής του στοιχείων, ήτοι της ύπαρξης ζημίας, της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της ζημίας αυτής και της διαπραχθείσας παράβασης του δικαίου του ανταγωνισμού, καθώς και της ταυτότητας του παραβάτη.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το ανακοινωθέν Τύπου σχετικά με την απόφαση της Επιτροπής με την οποία διαπιστώθηκε η σύμπραξη, το οποίο δημοσιεύθηκε στις 19 Ιουλίου 2016, δεν φαίνεται να προσδιορίζει με την ίδια ακρίβεια που χαρακτηρίζει την περίληψη της απόφασης, που δημοσιεύθηκε στις 6 Απριλίου 2017, την ταυτότητα των παραβατών, την ακριβή διάρκεια της παράβασης και τα προϊόντα τα οποία αφορά η παράβαση. Υπό τις συνθήκες αυτές, η πλήρης αποτελεσματικότητα του άρθρου 101 ΣΛΕΕ επιβάλλει να θεωρηθεί ότι, εν προκειμένω, η προθεσμία παραγραφής για την άσκηση της αγωγής αποζημίωσης του RM άρχισε να τρέχει την ημέρα δημοσίευσης της περίληψης της απόφασης της Επιτροπής.

Επομένως, στο μέτρο που αυτό συμβαίνει, προκύπτει ότι η προθεσμία αυτή δεν είχε παρέλθει πριν από την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας για τη μεταφορά της οδηγίας 2014/104 στο εσωτερικό δίκαιο. Εξακολούθησε δε να τρέχει ακόμη και μετά την ημερομηνία έναρξης ισχύος της ισπανικής νομοθεσίας για τη μεταφορά της στο εσωτερικό δίκαιο. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι, στο μέτρο που η προθεσμία παραγραφής που ίσχυε για την άσκηση της αγωγής αποζημίωσης του RM δυνάμει των

παλαιών κανόνων δεν έχει παρέλθει πριν από την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας για τη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο, η αγωγή εμπίπτει στο χρονικό πεδίο εφαρμογής του άρθρου 10 της οδηγίας.

Απόφαση της 18ης Απριλίου 2024 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Heureka Group (Υπηρεσίες επιγραμματικής σύγκρισης τιμών) (C-605/21, [EU:C:2024:324](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Άρθρο 102 ΣΛΕΕ – Αρχή της αποτελεσματικότητας – Αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Εκπρόθεσμη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο – Χρονικά όρια εφαρμογής – Άρθρο 10 – Προθεσμία παραγραφής – Λεπτομερείς κανόνες σχετικά με την έναρξη της προθεσμίας παραγραφής – Παύση της παράβασης – Γνώση των αναγκαίων στοιχείων για την άσκηση της αγωγής αποζημίωσης – Δημοσίευση στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης της περίληψης της απόφασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με την οποία διαπιστώνεται παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού – Δεσμευτικό αποτέλεσμα απόφασης της Επιτροπής που δεν έχει καταστεί εισέτι απρόσβλητη – Αναστολή ή διακοπή της παραγραφής κατά τη διάρκεια της έρευνας της Επιτροπής ή έως την ημερομηνία κατά την οποία η απόφασή της καθίσταται απρόσβλητη»

Με την απόφαση αυτή, της οποίας το πραγματικό και νομικό πλαίσιο εκτέθηκε ανωτέρω ⁴², το Δικαστήριο διευκρινίζει τις απαιτήσεις που απορρέουν τόσο από το άρθρο 102 ΣΛΕΕ όσο και από την οδηγία 2014/104 όσον αφορά την παραγραφή του δικαιώματος άσκησης αγωγής αποζημίωσης για διαρκείς παραβάσεις των κανόνων του δικαίου του ανταγωνισμού της Ένωσης.

Προκειμένου να διαπιστωθεί η διαχρονική εφαρμογή του άρθρου 10 της οδηγίας 2014/104 στην υπόθεση της κύριας δίκης, το Δικαστήριο διερευνά εάν η επίμαχη έννομη κατάσταση είχε διαμορφωθεί πριν από τις 27 Δεκεμβρίου 2016 ή εάν εξακολούθησε να παράγει τα αποτελέσματά της και μετά την ημερομηνία αυτή.

Προς τον σκοπό αυτόν, εξετάζεται εάν, στις 27 Δεκεμβρίου 2016, είχε παρέλθει η προβλεπόμενη από το εθνικό δίκαιο προθεσμία παραγραφής που είχε εφαρμογή στην περίπτωση της κύριας δίκης. Εντούτοις, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι, ακόμη και πριν από την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 2014/104 στο εσωτερικό δίκαιο, οι εφαρμοστέοι εθνικοί κανόνες παραγραφής έπρεπε να είναι σύμφωνοι με τις αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας προκειμένου να μην υπονομεύεται η πλήρης αποτελεσματικότητα του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.

Η πλήρης αποτελεσματικότητα του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και, πιο συγκεκριμένα, η πρακτική αποτελεσματικότητα της προβλεπόμενης από αυτό απαγόρευσης επιβάλλουν οι εθνικές προθεσμίες παραγραφής των αξιώσεων αποζημίωσης για παραβάσεις του εν

⁴² Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. ενότητα Ι.2.1.1 με τίτλο «Διατάξεις που διέπουν την προθεσμία παραγραφής των αξιώσεων αποζημίωσης».

λόγω άρθρου να μην αρχίζουν να τρέχουν πριν από την παύση της παράβασης και προτού ο ζημιωθείς λάβει γνώση ή μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι έχει λάβει γνώση των αναγκαίων στοιχείων για την άσκηση αγωγής αποζημίωσης.

Μολονότι εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να καθορίσει, εν προκειμένω, την ημερομηνία κατά την οποία η Heureka έλαβε γνώση των στοιχείων αυτών, εντούτοις, το Δικαστήριο κρίνει χρήσιμο να επισημάνει ότι το χρονικό αυτό σημείο κατά το οποίο ο ενδιαφερόμενος λαμβάνει γνώση των οικείων στοιχείων συμπίπτει κατ' αρχήν με την ημερομηνία δημοσίευσης στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* της περίληψης της απόφασης της Επιτροπής με την οποία διαπιστώνεται η παράβαση, ανεξαρτήτως του εάν η απόφαση αυτή έχει καταστεί απρόσβλητη.

Το Δικαστήριο διευκρινίζει, επιπλέον, ότι το άρθρο 102 ΣΛΕΕ και η αρχή της αποτελεσματικότητας επιβάλλουν την αναστολή ή τη διακοπή της παραγραφής κατά τη διάρκεια έρευνας της Επιτροπής. Αντιθέτως, το άρθρο αυτό και η εν λόγω αρχή δεν απαιτούν την παράταση της αναστολής της παραγραφής έως ότου η απόφαση της Επιτροπής καταστεί απρόσβλητη. Πράγματι, ο ζημιωθείς μπορεί, προς στήριξη της αγωγής αποζημίωσης, να επικαλεστεί τις διαπιστώσεις απόφασης της Επιτροπής που δεν έχει καταστεί απρόσβλητη, δεδομένου ότι η απόφαση αυτή έχει δεσμευτική ισχύ εφόσον δεν έχει ακυρωθεί.

Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, το Δικαστήριο κρίνει ότι ένα καθεστώς παραγραφής όπως το επίμαχο στη διαφορά της κύριας δίκης, κατά το οποίο, αφενός, η τριετής παραγραφή αρχίζει, ανεξάρτητα και χωριστά για κάθε επιμέρους ζημία που προκύπτει από παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, από το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο ζημιωθείς έλαβε γνώση ή μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι έλαβε γνώση του ότι υπέστη επιμέρους ζημία καθώς και της ταυτότητας του υπόχρεου προς αποκατάστασή της, χωρίς να είναι αναγκαίο να έχει παύσει η παράβαση και να γνωρίζει το πρόσωπο αυτό ότι η οικεία συμπεριφορά συνιστά παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού, και, αφετέρου, η προθεσμία αυτή δεν μπορεί ούτε να ανασταλεί ούτε να διακοπεί κατά τη διάρκεια της έρευνας της Επιτροπής σχετικά με μια τέτοια παράβαση, είναι ασύμβατο με το άρθρο 102 ΣΛΕΕ και την αρχή της αποτελεσματικότητας καθόσον καθιστά πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση του δικαιώματος προς αποκατάσταση της ζημίας που έχει προκληθεί από την παράβαση.

Κατά συνέπεια, πρέπει να εξεταστεί, αποκλεισμένων των στοιχείων του εν λόγω καθεστώτος παραγραφής που είναι ασύμβατα προς το άρθρο 102 ΣΛΕΕ και την αρχή της αποτελεσματικότητας, εάν, κατά την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 2014/104 στο εσωτερικό δίκαιο, ήτοι στις 27 Δεκεμβρίου 2016, είχε παρέλθει η προβλεπόμενη από το εθνικό δίκαιο προθεσμία παραγραφής που, έως την ημερομηνία αυτή, είχε εφαρμογή στην περίπτωση της κύριας δίκης.

Συναφώς, από την απόφαση της Επιτροπής με την οποία διαπιστώθηκε κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης της Google προκύπτει ότι η παράβαση αυτή δεν είχε ακόμη παύσει κατά την ημερομηνία έκδοσης της εν λόγω απόφασης, ήτοι στις 27 Ιουνίου 2017.

Επομένως, κατά την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 2014/104 στο εσωτερικό δίκαιο, η παραγραφή όχι μόνο δεν είχε συμπληρωθεί, αλλά δεν είχε καν αρχίσει.

Δεδομένου ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη κατάσταση δεν είχε διαμορφωθεί πριν από τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 2014/104 στο εσωτερικό δίκαιο, το άρθρο 10 της οδηγίας έχει εφαρμογή *ratione temporis*. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι από το σαφές γράμμα του άρθρου 10, παράγραφοι 2 και 4, προκύπτει ότι το επίμαχο εθνικό καθεστώς παραγραφής είναι ασύμβατο με τη διάταξη αυτήν. Επισημαίνει, ειδικότερα, ότι το άρθρο 10, παράγραφος 4, απαιτεί πλέον η αναστολή της παραγραφής, κατόπιν πράξης της αρχής ανταγωνισμού που αποβλέπει στη διερεύνηση ή τη διαδικασία για παράβαση του δικαίου ανταγωνισμού με την οποία σχετίζεται η αγωγή αποζημίωσης, να λήγει τουλάχιστον ένα έτος μετά την ημερομηνία κατά την οποία η απόφαση με την οποία διαπιστώνεται η παράβαση καθίσταται απρόσβλητη ή η διαδικασία περατώνεται με άλλον τρόπο. Επομένως, η εν λόγω διάταξη βαίνει, ως προς το σημείο αυτό, πέραν των απαιτήσεων που απορρέουν από το άρθρο 102 ΣΛΕΕ και την αρχή της αποτελεσματικότητας.

Απόφαση της 4ης Σεπτεμβρίου 2025, Nissan Iberia (C-21/24, [EU:C:2025:659](#))

*«Προδικαστική παραπομπή – Άρθρο 101 ΣΛΕΕ – Αρχή της αποτελεσματικότητας – Αγωγές αποζημίωσης για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Προθεσμία παραγραφής – Προσδιορισμός της *dies a quo* – Γνώση των αναγκαίων στοιχείων για την άσκηση της αγωγής αποζημίωσης – Δημοσίευση στον ιστότοπο εθνικής αρχής ανταγωνισμού της απόφασής της με την οποία διαπιστώνεται παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού – Δεσμευτικό αποτέλεσμα απόφασης εθνικής αρχής ανταγωνισμού που δεν έχει ακόμη καταστεί απρόσβλητη – Αναστολή ή διακοπή της προθεσμίας παραγραφής – Αναστολή της διαδικασίας ενώπιον του δικαστηρίου που επιλαμβάνεται αγωγής αποζημίωσης – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Άρθρο 10 – Χρονικά όρια εφαρμογής»*

Στην εν λόγω προδικαστική απόφαση, αφενός, το Δικαστήριο διατυπώνει τις απαιτήσεις που απορρέουν από το άρθρο 101 ΣΛΕΕ όσον αφορά τον καθορισμό του χρονικού σημείου έναρξης των εθνικών προθεσμιών παραγραφής του δικαιώματος άσκησης αγωγής αποζημίωσης για παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού οι οποίες άρχισαν πριν από την έναρξη ισχύος της οδηγίας 2014/104. Αφετέρου, εξετάζει το χρονικό σημείο έναρξης της προθεσμίας παραγραφής που προβλέπεται στο άρθρο 10 της οδηγίας 2014/104.

Το 2015 η Comisión Nacional de los Mercados y la Competencia (εθνική επιτροπή αγορών και ανταγωνισμού, Ισπανία, στο εξής: CNMC) εξέδωσε απόφαση με την οποία διαπίστωσε ότι πολλές επιχειρήσεις, μεταξύ των οποίων η Nissan Iberia SA, είχαν παραβεί το άρθρο 101 ΣΛΕΕ και τους ισπανικούς κανόνες του δικαίου του ανταγωνισμού. Στις 28 Ιουλίου 2015 η CNMC δημοσίευσε στον ιστότοπό της

ανακοινωθέν Τύπου σχετικό με την ως άνω απόφαση. Στις 15 Σεπτεμβρίου 2015 η εν λόγω απόφαση δημοσιεύθηκε στο σύνολό της στον εν λόγω ιστότοπο.

Κατά της απόφασης της CNMC ασκήθηκαν διάφορες προσφυγές ακυρώσεως εκ μέρους των αυτουργών της φερόμενης παράβασης, συμπεριλαμβανομένης της Nissan, πλην όμως η απόφαση επικυρώθηκε, όσον αφορά τη Nissan, από το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο, Ισπανία) κατά τη διάρκεια του έτους 2021.

Τον Μάρτιο του 2023 ο CP άσκησε ενώπιον του Juzgado de lo Mercantil nº 1 Zaragoza (εμποροδικείο αριθ. 1 Σαραγόσας, Ισπανία) αγωγή αποζημίωσης με αίτημα να υποχρεωθεί η Nissan να αποκαταστήσει τη ζημία την οποία ο ενάγων ισχυριζόταν ότι υπέστη λόγω της αγοράς οχήματος του οποίου το τίμημα είχε επηρεαστεί από την παράβαση που διαπιστώθηκε από την CNMC.

Προς αντίκρουση της αγωγής, η Nissan προέβαλε ένσταση παραγραφής της αγωγής αποζημίωσης.

Συναφώς, το εμποροδικείο αριθ. 1 Σαραγόσας εξηγεί ότι, δυνάμει του εθνικού δικαίου, οι προθεσμίες παραγραφής που ισχύουν για τις αγωγές αποζημίωσης για παραβάσεις των κανόνων του ανταγωνισμού δεν μπορούν να αρχίσουν να τρέχουν πριν από την παύση της οικείας παράβασης και πριν ο ζημιωθείς λάβει γνώση ή μπορούσε ευλόγως να λάβει γνώση των στοιχείων που είναι αναγκαία για την άσκηση της αγωγής αποζημίωσης.

Στις περιπτώσεις που η παράβαση αυτή διαπιστώθηκε με απόφαση της CNMC, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι μπορεί να θεωρηθεί ότι οι ζημιωθέντες έλαβαν γνώση των στοιχείων αυτών κατά τον χρόνο δημοσίευσης της απόφασης της CNMC στον ιστότοπό της, ανεξαρτήτως του αν η απόφαση αυτή κατέστη απρόσβλητη. Σύμφωνα με την ερμηνεία αυτή, η αγωγή αποζημίωσης που άσκησε ο CP έχει παραγραφεί εν προκειμένω.

Το εμποροδικείο αριθ. 1 Σαραγόσας επισημαίνει, ωστόσο, ότι υφίσταται επίσης εθνική νομολογία κατά την οποία η προθεσμία παραγραφής που ισχύει για τις αγωγές αποζημίωσης λόγω αντίθετων προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορών οι οποίες διαπιστώθηκαν με απόφαση της CNMC κατά της οποίας έχει ασκηθεί προσφυγή ακυρώσεως αρχίζει να τρέχει μόνον από το χρονικό σημείο κατά το οποίο η απόφαση αυτή κατέστη απρόσβλητη κατόπιν δικαστικού ελέγχου.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το εμποροδικείο αριθ. 1 Σαραγόσας υποβάλλει τρία προδικαστικά ερωτήματα με τα οποία ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας, και, ενδεχομένως, το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2014/104⁴³ έχουν την

⁴³ Οδηγία 2014/104/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Νοεμβρίου 2014, σχετικά με ορισμένους κανόνες που διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2014, L 349, σ. 1).

έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση, όπως αυτή ερμηνεύεται από τα αρμόδια εθνικά δικαστήρια, κατά την οποία, για τον καθορισμό του χρονικού σημείου από το οποίο αρχίζει να τρέχει η προθεσμία παραγραφής που ισχύει για τις αγωγές αποζημίωσης λόγω παραβάσεων των κανόνων του ανταγωνισμού που ασκούνται κατόπιν απόφασης της εθνικής αρχής ανταγωνισμού με την οποία διαπιστώνεται παράβαση των κανόνων αυτών, μπορεί να γίνει δεκτό ότι το πρόσωπο που θεωρεί ότι ζημιώθηκε έλαβε γνώση των αναγκαίων στοιχείων που του παρέχουν τη δυνατότητα να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης πριν η απόφαση αυτή καταστεί απρόσβλητη.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Σε πρώτο στάδιο, το Δικαστήριο εξετάζει τη δυνατότητα διαχρονικής εφαρμογής του άρθρου 10 της οδηγίας 2014/104 στην υπόθεση της κύριας δίκης. Το άρθρο αυτό ορίζει, στη δεύτερη παράγραφό του, ότι προθεσμίες παραγραφής που ισχύουν για τις αγωγές αποζημίωσης λόγω παραβάσεων του δικαίου του ανταγωνισμού δεν αρχίζουν να τρέχουν πριν από την παύση της παράβασης αυτής και πριν ο ενάγων λάβει γνώση ή μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι έλαβε γνώση των στοιχείων που είναι αναγκαία για την άσκηση της αγωγής αποζημίωσης.

Προκειμένου να εξακριβώσει τη δυνατότητα εφαρμογής της διάταξης αυτής στην υπόθεση της κύριας δίκης, το Δικαστήριο εξετάζει αν, κατά την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 2014/104 στο εσωτερικό δίκαιο, ήτοι στις 27 Δεκεμβρίου 2016, είχε παρέλθει η εθνική προθεσμία παραγραφής που ίσχυε για την ασκηθείσα από τον CP αγωγή αποζημίωσης.

Επί του ζητήματος αυτού, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, ακόμη και πριν από την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 2014/104 στο εσωτερικό δίκαιο, μια εθνική ρύθμιση που ορίζει την ημερομηνία έναρξης της προθεσμίας παραγραφής που ισχύει για τις αγωγές αποζημίωσης λόγω παραβάσεων του δικαίου του ανταγωνισμού, τη διάρκειά της και τις περιπτώσεις αναστολής ή διακοπής της παραγραφής πρέπει να προσαρμόζεται στις ιδιαιτερότητες του δικαίου του ανταγωνισμού και στους στόχους της εφαρμογής των κανόνων του δικαίου αυτού εκ μέρους των ενδιαφερομένων, προκειμένου να μην υπονομεύεται η πλήρης αποτελεσματικότητα των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ.

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει, επιπλέον, ότι η πρακτική αποτελεσματικότητα της απαγόρευσης του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ θα διακυβευόταν εάν δεν είχε κάθε πρόσωπο τη δυνατότητα να ζητήσει αποκατάσταση της ζημίας την οποία του προκάλεσε παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού. Κατά συνέπεια, οποιοσδήποτε δικαιούται να ζητήσει αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη, εφόσον υφίσταται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της ζημίας αυτής και μιας απαγορευμένης βάσει του άρθρου 101 ΣΛΕΕ συμπεράξεως ή πρακτικής.

Κατά τη νομολογία, η άσκηση του εν λόγω δικαιώματος αποζημίωσης θα καθίστατο πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερής αν οι προθεσμίες παραγραφής άρχιζαν να τρέχουν πριν από την παύση της παράβασης και πριν ο ζημιωθείς λάβει γνώση ή

μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι έχει λάβει γνώση των αναγκαίων στοιχείων για την άσκηση της αγωγής αποζημίωσης, στοιχείων στα οποία περιλαμβάνονται η ύπαρξη παράβασης του δικαίου ανταγωνισμού, η ύπαρξη ζημίας, η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ ζημίας και παράβασης, καθώς και η ταυτότητα του παραβάτη.

Στο πλαίσιο αυτό, από τις διευκρινίσεις που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο προκύπτει ότι απόφαση της CNMC με την οποία διαπιστώνεται παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού, και της οποίας το κύρος αμφισβητήθηκε δικαστικώς, δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα για το δικαστήριο που επιλαμβάνεται αγωγής αποζημίωσης κατόπιν της απόφασης αυτής. Επομένως, ο ζημιωθείς από την οικεία παράβαση δεν θα μπορούσε λυσιτελώς να επικαλεστεί την εν λόγω απόφαση προς στήριξη της αγωγής αποζημίωσης. Εξ αυτού συνάγεται ότι, στο μέτρο που το δικαστήριο που επιλαμβάνεται αγωγής αποζημίωσης δεσμεύεται από τη διαπίστωση για την ύπαρξη της οικείας παράβασης μόνον όταν η ίδια αυτή απόφαση αυτή έχει καταστεί απρόσβλητη, ο ζημιωθείς μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι έλαβε γνώση των στοιχείων που είναι αναγκαία για την άσκηση της αγωγής του μόνον όταν η απόφαση της CNMC κατέστη απρόσβλητη κατόπιν δικαστικού ελέγχου. Ως εκ τούτου, η προθεσμία παραγραφής της αγωγής αποζημίωσης του ζημιωθέντος δεν μπορεί να αρχίσει να τρέχει πριν από την ημερομηνία κατά την οποία η απόφαση αυτή κατέστη απρόσβλητη.

Κατόπιν της διευκρίνισης αυτής, το Δικαστήριο επισημαίνει, επιπλέον, ότι η προϋπόθεση της γνώσης των στοιχείων που είναι αναγκαία για την άσκηση αγωγής αποζημίωσης κατόπιν απόφασης εθνικής αρχής ανταγωνισμού απαιτεί όχι μόνον να καταστεί απρόσβλητη η απόφαση αυτή, αλλά και να έχουν δημοσιοποιηθεί προσηκόντως τα εν λόγω στοιχεία που απορρέουν από την απρόσβλητη απόφαση. Προς τούτο, η απόφαση με την οποία επικυρώνεται τελεσιδίκως η απόφαση της εθνικής αρχής ανταγωνισμού πρέπει να δημοσιεύεται επισήμως και να είναι ελεύθερως προσβάσιμη στο ευρύ κοινό, πρέπει δε να προκύπτει σαφώς εξ αυτής η ημερομηνία δημοσίευσής της.

Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, στην υπόθεση της κύριας δίκης, ο CP άσκησε την αγωγή αποζημίωσης τον Μάρτιο του 2023 κατόπιν απόφασης της CNMC η οποία κατέστη απρόσβλητη όσον αφορά τη Nissan με απόφαση του Tribunal Supremo. Δεδομένου ότι η ως άνω δικαστική απόφαση εκδόθηκε μόλις το 2021, θα μπορούσε ευλόγως να θεωρηθεί ότι, κατά την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 2014/104 στο εσωτερικό δίκαιο, ήτοι στις 27 Δεκεμβρίου 2016, η προθεσμία παραγραφής που ίσχυε για την ασκηθείσα από τον CP αγωγή αποζημίωσης όχι μόνο δεν είχε εκπνεύσει, αλλά δεν είχε καν αρχίσει να τρέχει.

Σε δεύτερο στάδιο, το Δικαστήριο εκτιμά ότι το περιεχόμενο της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 10 της οδηγίας 2014/104 απηχεί κατ' ουσίαν, όσον αφορά τον καθορισμό του χρονικού σημείου από το οποίο αρχίζει να τρέχει η προθεσμία παραγραφής, τη

νομολογία του σχετικά με τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ, καθώς και με την αρχή της αποτελεσματικότητας.

Επομένως, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι εκτιμήσεις του σχετικά με το χρονικό σημείο έναρξης της προθεσμίας παραγραφής των αγωγών αποζημίωσης για παραβάσεις των κανόνων ανταγωνισμού πριν από την έναρξη ισχύος της οδηγίας 2014/104 έχουν επίσης εφαρμογή στην ερμηνεία του άρθρου 10, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο απαντά στα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα ότι το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας, και το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2014/104 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση, όπως αυτή ερμηνεύεται από τα αρμόδια εθνικά δικαστήρια, κατά την οποία, για τον καθορισμό του χρονικού σημείου από το οποίο αρχίζει να τρέχει η προθεσμία παραγραφής που ισχύει για τις αγωγές αποζημίωσης λόγω παραβάσεων των κανόνων του ανταγωνισμού που ασκούνται κατόπιν απόφασης της εθνικής αρχής ανταγωνισμού με την οποία διαπιστώνεται παράβαση των κανόνων αυτών, μπορεί να γίνει δεκτό ότι το πρόσωπο που θεωρεί ότι ζημιώθηκε έλαβε γνώση των αναγκαίων στοιχείων που του παρέχουν τη δυνατότητα να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης πριν η απόφαση αυτή καταστεί απρόσβλητη.

VI. Λεπτομερείς κανόνες άσκησης του δικαιώματος αποζημίωσης ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων – Τήρηση των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας

Απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2025 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), ASG 2 (C-253/23, [EU:C:2025:40](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Ανταγωνισμός – Άρθρο 101 ΣΛΕΕ – Οδηγία 2014/104/ΕΕ – Αγωγές αποζημίωσης για παραβάσεις του δικαίου ανταγωνισμού – Άρθρο 2, σημείο 4 – Έννοια της “αγωγής αποζημίωσης” – Άρθρο 3, παράγραφος 1 – Δικαίωμα πλήρους αποζημίωσης για την προκληθείσα ζημία – Εκχώρηση των απαιτήσεων αποζημίωσης σε πάροχο νομικών υπηρεσιών – Εθνικό δίκαιο το οποίο αντιτίθεται στην αναγνώριση της ενεργητικής νομιμοποίησης ενός τέτοιου παρόχου για τη συλλογική είσπραξη των εν λόγω απαιτήσεων – Άρθρο 4 – Αρχή της αποτελεσματικότητας – Άρθρο 47, πρώτο εδάφιο, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας»

Όσον αφορά τους λεπτομερείς κανόνες άσκησης των αγωγών αποζημίωσης για παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, εφόσον οι κανόνες αυτοί δεν διέπονται από την οδηγία 2014/104, εναπόκειται στα κράτη μέλη να τους καθορίζουν τηρώντας τις αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

Το 2009 η γερμανική αρχή ανταγωνισμού εξέδωσε απόφαση περί δεσμεύσεων η οποία αφορούσε, μεταξύ άλλων, το ομόσπονδο κράτος της Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας και είχε ως αντικείμενο σύμπραξη ως προς τις τιμές στον τομέα της stroγγυλής ξυλείας.

Διάφορα πριονιστήρια εγκατεστημένα στη Γερμανία, στο Βέλγιο και στο Λουξεμβούργο, θεωρώντας ότι υπέστησαν ζημία λόγω της επίμαχης σύμπραξης, εκχώρησαν τα δικαιώματα αποζημίωσής τους σε πάροχο νομικών υπηρεσιών, ο οποίος άσκησε ενώπιον του Landgericht Dortmund (περιφερειακού δικαστηρίου Dortmund, Γερμανία) συλλογική αγωγή αποζημίωσης ιδίω ονόματι, αλλά για λογαριασμό τους. Εντούτοις, σύμφωνα με τη νομολογιακή ερμηνεία της εφαρμοστέας γερμανικής νομοθεσίας, μια τέτοια συλλογική αγωγή δεν μπορεί να γίνει δεκτή στον τομέα της αποκατάστασης ζημίας που προκλήθηκε από εικαζόμενη παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού.

Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά, ωστόσο, ότι η λεγόμενη συλλογική αγωγή είσπραξης είναι το μόνο προβλεπόμενο στο γερμανικό δίκαιο μέσω ένδικης προστασίας το οποίο διασφαλίζει την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος αποζημίωσης σε υποθέσεις συμπράξεων.

Στο πλαίσιο αυτό, το εν λόγω δικαστήριο υποβάλλει τρία προδικαστικά ερωτήματα με τα οποία ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το εθνικό δίκαιο μπορεί να αποκλείει, σε διαφορές που εμπίπτουν στο δίκαιο του ανταγωνισμού, τις συλλογικές αγωγές είσπραξης, όταν η έλλειψη ισοδύναμου μέσου ένδικης προστασίας καθιστά πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση αγωγής αποζημίωσης, ιδίως στην περίπτωση ζημιών μικρού ύψους που αφορούν μεγάλο αριθμό ζημιωθέντων.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το Δικαστήριο εξετάζει αν το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αντιτίθεται στην ερμηνεία εθνικής ρύθμισης η οποία έχει ως αποτέλεσμα να εμποδίζει τους φερομένους ως ζημιωθέντες από παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού να εκχωρήσουν τα δικαιώματα αποζημίωσής τους σε πάροχο νομικών υπηρεσιών προκειμένου αυτός να τα ασκήσει συλλογικά στο πλαίσιο «αυτοτελούς» αγωγής αποζημίωσης, δηλαδή αγωγής αποζημίωσης η οποία δεν έπεται απρόσβλητης και δεσμευτικής απόφασης –ιδίως όσον αφορά την εξακρίβωση των πραγματικών περιστατικών– με την οποία μια αρχή ανταγωνισμού διαπιστώνει τέτοια παράβαση (αγωγή αποκαλούμενη «stand-alone»).

Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι η οδηγία 2014/104 δεν επιβάλλει στα κράτη μέλη καμία υποχρέωση να θεσπίσουν μηχανισμό συλλογικής αγωγής είσπραξης, όπως είναι ο επίμαχος στην υπόθεση της κύριας δίκης, ούτε ρυθμίζει τις προϋποθέσεις εγκυρότητας της εκχώρησης από τον ζημιωθέντα, ενόψει της άσκησης τέτοιας συλλογικής αγωγής, του δικαιώματός του προς αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού. Συνεπώς, τόσο η θέσπιση ενός τέτοιου μηχανισμού όσο και οι προϋποθέσεις εγκυρότητας μιας τέτοιας εκχώρησης εμπίπτουν στους λεπτομερείς κανόνες άσκησης του εν λόγω δικαιώματος αποζημίωσης, οι οποίοι δεν διέπονται από την οδηγία 2014/104, αλλά εμπίπτουν στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε

κράτους μέλους, τηρουμένων των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον είναι σύμφωνη με την αρχή της αποτελεσματικότητας και με το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας νομολογιακή ερμηνεία του εθνικού δικαίου η οποία εμποδίζει τα πρόσωπα που εκτιμούν ότι ζημιώθηκαν από παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού να κάνουν χρήση της συλλογικής αγωγής είσπραξης.

Επ' αυτού, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η ερμηνεία της γερμανικής νομοθεσίας κατά τρόπο που να αποκλείει τη συλλογική αγωγή είσπραξης σε περίπτωση ζημίας οφειλόμενης σε παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού θα είναι αντίθετη προς το δίκαιο της Ένωσης μόνον εάν το αιτούν δικαστήριο καταλήξει στο συμπέρασμα ότι, αφενός, οι άλλοι μηχανισμοί συλλογικής προστασίας τους οποίους προβλέπει το εθνικό δίκαιο δεν καθιστούν δυνατή την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος αποζημίωσης των ζημιωθέντων και, αφετέρου, οι προβλεπόμενες από το εθνικό δίκαιο προϋποθέσεις έγερσης ατομικής αγωγής καθιστούν αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση του εν λόγω δικαιώματος αποζημίωσης και, ως εκ τούτου, θίγουν το δικαίωμα των προσώπων αυτών σε αποτελεσματική δικαστική προστασία.

Το Δικαστήριο διευκρινίζει, ωστόσο, ότι τα δικαστικά έξοδα ατομικής αγωγής αποζημίωσης δεν μπορούν αφ' εαυτών να οδηγήσουν στο συμπέρασμα ότι η άσκηση του δικαιώματος αποζημίωσης στο πλαίσιο τέτοιας αγωγής καθίσταται πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερής. Πράγματι, για να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει να διαπιστώσει ότι συγκεκριμένα στοιχεία του εθνικού δικαίου εμποδίζουν την άσκηση των εν λόγω ατομικών αγωγών.

Το Δικαστήριο προσθέτει ότι, εάν το αιτούν δικαστήριο διαπιστώσει ότι η συλλογική αγωγή είσπραξης συνιστά, στην υπόθεση της κύριας δίκης, το μόνο δικονομικό μέσο που παρέχει στα ενδιαφερόμενα πριονιστήρια τη δυνατότητα να ασκήσουν αποτελεσματικά το δικαίωμα αποζημίωσής τους, η διαπίστωση αυτή δεν θα θίγει την εφαρμογή των εθνικών διατάξεων που διέπουν τη δραστηριότητα των παρόχων νομικών υπηρεσιών προκειμένου, ιδίως, να διασφαλιστούν η ποιότητα των υπηρεσιών αυτών καθώς και ο αντικειμενικός και αναλογικός χαρακτήρας των αμοιβών των εν λόγω παρόχων και να αποτραπούν οι συγκρούσεις συμφερόντων και οι καταχρηστικές δικονομικές συμπεριφορές.

Όσον αφορά, τέλος, τις συνέπειες που πρέπει να συναχθούν από τυχόν διαπίστωση του αιτούντος δικαστηρίου ότι οι επίμαχες εθνικές διατάξεις δεν είναι σύμφωνες προς το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, το εν λόγω δικαστήριο θα πρέπει κατ' αρχάς να εξακριβώσει, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο του εθνικού δικαίου και εφαρμόζοντας τις αναγνωρισμένες από αυτό μεθόδους ερμηνείας, αν δύναται να ερμηνεύσει τις σχετικές διατάξεις κατά τρόπο σύμφωνο προς τις απαιτήσεις του δικαίου της Ένωσης, χωρίς ωστόσο να προβεί σε *contra legem* ερμηνεία των διατάξεων

αυτών. Το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει να αφήσει ανεφάρμοστες τις εν λόγω διατάξεις μόνον εάν δεν είναι δυνατή η σύμφωνη προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνεία.

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Διεύθυνση Έρευνας και Τεκμηρίωσης

Μάρτιος 2026